

บทที่ ๖

ลัทธิทวิปโนทัศน์ของชาวล้านนามองผ่านหลักฐานพุทธศิลป์

ก่อนหน้าการสถาปนาอาณาจักรล้านนาโดยพ่อขุนเม็งราย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ นั้น ภาคเหนือของไทย เคยมีอาณาจักรหริภุญไชยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน ยุครุ่งเรืองที่สุดอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘ อาณาจักรแห่งนี้เป็นที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนามาช้านาน โดยพุทธศาสนาที่เข้ามา อาจมาจากอาณาจักรทวารวดีทางภาคกลางของไทยและจากพม่าสมัยพุทธมอญ พุทธศิลป์หริภุญไชยจึงมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะทวารวดีทางภาคกลางและศิลปะพม่าสมัยพุทธมอญ

สำหรับหลักฐานความสัมพันธ์ทางพุทธศิลป์กับศรีลังกามีไม่มากนัก หลักฐานหนึ่งที่มีก้ำกึ่งว่าเกี่ยวข้องกับคือ เจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (ภาพที่ ๖.๑) กับสถูปมหาปราสาท เมืองโปโลนนารูวะ (ภาพที่ ๖.๒) เจดีย์กู่กุดคงสร้างขึ้นเมื่อราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยเป็นผลจากการสร้างหรือปฏิสังขรณ์โดยพระเจ้าสุวาทิสิต^๑ ซึ่งเป็นระยะเวลาร่วมสมัยกับสมัยโปโลนนารูวะของศรีลังกาพอดี

รูปทรงของเจดีย์กู่กุดซึ่งมีองค์ประกอบหลักเป็นเรือนธาตุสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๕ ชั้น เรือนธาตุแต่ละชั้นประดับด้วยซุ้มกระจับปี่ประดิษฐานพระพุทธรูปด้านละ ๓ ซุ้ม รวม ๔ ด้านเป็น ๑๒ ซุ้ม ซึ่งคล้ายคลึงกับสถูปมหาปราสาท เมืองโปโลนนารูวะ ที่ทำเรือนธาตุสี่เหลี่ยมซ้อนลดหลั่นกัน ๕ ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มประดิษฐานเทวดาด้านละ ๑ ซุ้ม นับรวม ๔ ด้านเป็น ๔ ซุ้ม

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล ประทานความเห็นว่าสถูปมหาปราสาทอาจได้รับแรงบันดาลใจจากเจดีย์ทางภาคเหนือของไทย^๒ อย่างไรก็ตาม รูปทรงสี่เหลี่ยมซ้อนขึ้นโดยแต่ละชั้นทำซุ้มประดับประติมากรรมเช่นนี้อาจพ้องกันโดยบังเอิญก็เป็นได้ เพราะหากพิจารณารายละเอียดของงานปูนปั้นที่ประดับเจดีย์กู่กุดและสถูปมหาปราสาทแล้วจะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจน^๓

^๑ สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญไชย-ล้านนา. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๔.

^๒ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล. เที่ยวเมืองลี้กวาง. (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๗), หน้า ๖๓.

^๓ ทั้งนี้งานปูนปั้นประดับเจดีย์กู่กุดมีความเกี่ยวข้องกับศิลปะพม่าสมัยพุทธมอญเป็นอย่างดี ดูความเห็นนี้ได้ใน สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ: หริภุญไชย-ล้านนา, หน้า ๓๗๖, ๔๓-๔๗.

ภาพที่ ๖.๑ เจดีย์กู่กุด วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัด
ลำพูน ศิลปะทวารวดี

ภาพที่ ๖.๒ สัตตมหาปราสาท เมืองโพลonnารุวะ ศิลปะโป
ลonnารุวะ

เมื่อพ่อขุนเม็งรายสร้างอาณาจักรล้านนาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ โดยมีศูนย์กลางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมอยู่ที่เชียงใหม่ พุทธศาสนาที่ยอมรับนับถือในล้านนาระยะแรกนี้คงได้แบบแผนมาจากอาณาจักรทวารวดีนั่นเอง ส่วนการรับพุทธศาสนาจากศรีลังการั้งสำคัญเกิดขึ้นในระยะต่อมา แบ่งเป็น ๒ ระลอก ระลอกแรกเกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้ากือนา และระลอกที่สองเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน

พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทที่เข้าสู่ล้านนาในสมัยพระเจ้ากือนาเป็นการรับผ่านมาจากสุโขทัยอีกทอดหนึ่ง นิยมเรียกกันว่านิกายวัดสวนดอก หรือรามัญนิกาย ตำนานที่แต่งขึ้นในล้านนาได้บันทึกถึงเหตุการณ์นี้ว่า พระอุทุมพูบุปผามหาสวามีเป็นพระภิกษุสายลังกาที่มาตั้งสำนักอยู่ในเมืองมอญ ได้ส่งพระสุนทรเถระมายังสุโขทัยเพื่อประกอบสังฆกรรมทั้งปวง จนทำให้พุทธศาสนาในสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่ง ครั้นพระเจ้ากือนาต้องการให้พระภิกษุจากสำนักของพระอุทุมพูบุปผามหาสวามีเข้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในล้านนาบ้างจึงส่งราชทูตไปยังสำนักของพระเถระ ท่านได้ส่งพระอานนทเถระมายังล้านนา ทว่าพระอานนทเถระไม่อาจทำสังฆกรรมได้จึงกล่าวต่อพระเจ้ากือนาให้นิมนต์พระสุนทรเถระจากสุโขทัยมายังล้านนา เพราะพระสุนทรเถระสามารถกระทำสังฆกรรมทั้งปวงได้ ในที่สุดพระสุนทรเถระก็เดินทางมายังล้านนาโดยท่านพำนักอยู่ที่วัดสวนดอก^๔ ปฐม

^๔ พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย ร้อยตำรวจโท แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร ณ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ๒๐ เมษายน ๒๕๓๗ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๕-๑๐๘, ๑๑๔.

บของการประดิษฐานพุทธศาสนาลังกาวงศ์อย่างเป็นทางการจึงเริ่มเกิดขึ้นในล้านนา ด้วยเหตุที่วัดสวนดอกเป็นศูนย์กลางจึงนิยมเรียกพุทธศาสนาแบบนี้ว่านิกายวัดสวนดอก หรือเรียกอีกอย่างว่ารามัญนิกาย เพราะมีจุดเริ่มต้นจากพระอุทุมพรบุปผมาหาสามีที่อยู่เมืองมอญ (รามัญ)

ส่วนพุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาถึงล้านนาในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนิยมเรียกกันว่านิกายวัดป่าแดงหรือสีหลนิกาย จุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาลังกาวงศ์ระลอกนี้เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๗ มีพระภิกษุชาวเชียงใหม่ ๒๕ รูป พระภิกษุชาวแคว้นกัมพูชาซึ่งอาจหมายถึงลพบุรี ๘ รูป และพระภิกษุมอญ ๖ รูป เดินทางไปยังศรีลังกาเพื่ออุปสมบทใหม่ จากนั้นได้เดินทางกลับมายังดินแดนไทย เผยแผ่พุทธศาสนายังบ้านเมืองต่างๆ จนถึงล้านนาเมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๔ พระภิกษุกลุ่มนี้จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าแดงหลวง^๕ ด้วยเหตุที่ศูนย์กลางอยู่ที่วัดนี้จึงนิยมเรียกกันว่านิกายวัดป่าแดง ส่วนอีกชื่อคือสีหลนิกายนั้นเพราะพระสงฆ์กลุ่มนี้ได้ไปบวชเรียนใหม่โดยตรงที่ศรีลังกา

แม้ว่าทั้งพุทธศาสนานิกายวัดสวนดอกและนิกายวัดป่าแดงจะมีรากเหง้ามาจากพุทธศาสนาในศรีลังกา แต่จากหลักฐานต่างๆ ที่แต่งขึ้นในล้านนากลับพบว่าพระสงฆ์ในนิกายทั้งสองกลับทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่เนืองๆ ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าตนเองมีความประพฤติหรือปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนตรงกับที่เป็นอยู่ในศรีลังกา มากกว่า ในที่นี้จะไม่อภิปรายรายละเอียดว่านิกายใดประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องกว่ากัน แต่อยากชี้ให้เห็นว่าการที่นิกายทั้งสองต่างพยายามอ้างว่าตนเองประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามพุทธศาสนาในศรีลังกามากกว่า ในขณะที่อีกฝ่ายไม่ถูกต้อง สะท้อนว่าในสายตาชาวล้านนาระยะนั้นมองว่าศรีลังกาได้กลายเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา ประเพณีชาวพุทธที่ถือปฏิบัติกันในลังกาทวีปได้กลายเป็นมาตรฐานวัดความถูกต้องเหมาะสมในสังคมล้านนา

เรื่องราวของพุทธศาสนาทั้ง ๒ นิกายนี้ปรากฏอยู่ในตำนานหรือคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่แต่งขึ้นในล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ และหลังจากนั้นมากมายหลายเรื่อง ช่วยทำให้เห็นภาพว่าศรีลังกาเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาอย่างแท้จริง โดยในที่นี้จะยกตัวอย่างเรื่องราวจำนวนหนึ่งในชินกาลมาลีปกรณ์และตำนานมูลศาสนามาเป็นหลักฐาน

ชินกาลมาลีปกรณ์

พระรัตนปัญญาเถระเป็นผู้รจนาคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์นี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ และตกแต่งเพิ่มเติมจนแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๑^๖ เชื่อกันว่าเนื้อหาและวิธีการแต่งบางส่วนเกี่ยวข้องกับคัมภีร์มหาวงศ์และคัมภีร์อีกหลายเรื่องที่ตั้งในศรีลังกา^๗ เนื้อหาที่สะท้อนความคิดของชาวล้านนาที่มีต่อศรีลังกาในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนา หรือช่วยสร้างภาพจำให้ศรีลังกาเป็นศูนย์กลางของพุทธมีสาเนาที่อยู่มากมาย รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖-๑๑๙.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า [๕๑-๕๒].

^๗ คมกฤษณ์ ศิริวงษ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗-๔๖.

๑. กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์เสด็จไปยังศรีลังกา ๓ ครั้ง ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธประวัติ^๔

๒. กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญทางพุทธศาสนาในศรีลังกาในช่วงแรกประดิษฐานและสืบต่อมาในช่วงอนุราปุระ เช่น การเผยแผ่พุทธศาสนาของพระมหินทเถระ การปลุกปั้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มหาวิหาร การอัญเชิญพระรากขวัญ (กระดูกไหลบารวี่ข้างขวา) มาประดิษฐานยังอุปัชฌาย์ การสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น มหิยังคณเจดีย์ มริจวัฏฏเจดีย์ โลหะปราสาท มหาสถูป การอัญเชิญพระเชี้ยวแก้วมายังศรีลังกา การเดินทางมาของพระพุทธโฆษาจารย์^๕

๓. กล่าวถึงการเดินทางขึ้นมายังเชียงใหม่ของพระสุนทรเถระตามคำเชิญของพระเจ้ากือนา เหตุเนื่องจากพระเจ้ากือนามีพระราชประสงค์ต้องการพระภิกษุอรุณญาวิสมาที่เชียงใหม่ช้านานแล้ว และได้บันทึกคติศัพท์ของพระสุนทรเถระว่าได้เล่าเรียนพระธรรมมาจากหลายสำนัก หนึ่งในนั้นคือสำนักพระอุหมพรูปมา มหาสวามีจากเมืองมอญ เมื่อมาถึงเชียงใหม่ท่านได้จำพรรษาที่วัดสวนดอกตั้งแต่ พ.ศ.๑๙๑๕^๖

๔. กล่าวถึงประวัติของพระพุทธสิหิงค์ หรือที่เรียกในภาษาบาลีว่า พระสิทธลปุกุมา พระพุทธอรุณคัมภ์ สร้างขึ้นในศรีลังกาเมื่อราว พ.ศ. ๗๐๐ โดยกษัตริย์ชาวสิงหล ๓ พระองค์ร่วมกันสร้างขึ้น ครั้งนั้นพระองค์ได้ตรัสถามพระอรหันต์ในศรีลังกาว่ามีท่านใดเคยเห็นพระพุทธองค์บ้าง เพราะพระพุทธเจ้าเคยมาเยี่ยมเกาะนี้ถึง ๓ ครั้ง พญานาคซึ่งอยู่ในที่ชุมชนนั้นได้ทันเห็นพระพุทธเจ้าจึงได้เนรมิตกายตนให้เป็นพระพุทธเจ้า พระราชาทั้งสามจึงให้นายช่างจัดจำพุทธลักษณะไว้แล้วนำมาปั้นหล่อเป็นพระพุทธสิหิงค์ ด้วยความศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นที่หมายของกษัตริย์เมืองต่างๆ ในที่สุดได้รับการอัญเชิญมายังล้านนา^๗ ทั้งนี้เมื่อความตอนหนึ่งกล่าวถึงเทวดาผู้รักษาเกาะลังกาว่ามี ๔ องค์ ได้แก่ สุนทรเทวราช รัมเทวราช ลักขณเทวราช และชัตตคามเทวราช

๕. กล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์ชาวเชียงใหม่ ๒๕ รูป มีพระมหาธรรมคัมภีร์ พระมหาเมธังกร ฯ พร้อมด้วยพระภิกษุจากที่ต่างๆ ได้เดินทางไปยังศรีลังกาเพื่อบวชเรียนใหม่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๗ โดยอ้างว่าเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนมายุได้เคยเสด็จไปยังศรีลังกาถึง ๓ ครั้ง เพื่อให้ศาสนาของพระองค์ตั้งมั่นในที่แห่งนี้ พวกเราจึงควรเดินทางไปเพื่อนำเอาหลักธรรมแห่งศาสนากลับมายังประเทศเรา พระภิกษุกลุ่มนี้ได้อุปสมบทใหม่ในเรือขนานกลางแม่น้ำกัลยาณีที่กษัตริย์ชาวสิงหลเตรียมไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๘ จากนั้นได้เดินทางกลับเข้ามายังดินแดนไทย เผยแผ่คำสอนตามเมืองต่างๆ จนกระทั่งถึงเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๔ ได้พำนักอยู่ที่วัดป่าแดงหลวง

๖. กล่าวถึงพระเจ้าติโลกราชได้พึงธรรมบรรยายเรื่องอานิสสการปลุกปั้นพระศรีมหาโพธิ์จากพระภิกษุฝ่ายวัดป่าแดง พระองค์ได้มีพระราชประสงค์ต้องการปลูกบ้างจึงได้สร้างวัดมหาโพธารามขึ้นเพื่อการนี้ โปรดให้นำเอาต้นพระศรีมหาโพธิ์จากวัดป่าแดงหลวงมาปลูกในที่นี้ โดยประวัติของต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้มี

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐-๔๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๘๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕-๑๐๘, ๑๑๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘-๑๑๔.

ว่า พระภิกษุรุ่นก่อนๆ ที่เคยเดินทางไปยังศรีลังกาได้นำเอากิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์เอื้องขวามาปลูกไว้ที่วัดป่าแดงหลวง

๗. กล่าวถึงประวัติของพระแก้วมรกต หรือที่เรียกในจินกาลมสาสิปกรณว่า พระรัตนปฏิมา ว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ ที่เมืองปุปผวัต (ป่าตลับบุตร) จากนั้นเมื่อ พ.ศ. ๘๐๐ บ้านเมืองเกิดภัยจึงมีผู้อุยเชิญไปไว้ยังศรีลังกา ก่อนที่จะได้รับการอัญเชิญไปยังบ้านเมืองต่างๆ และในที่สุดได้ไปอยู่ยังล้านนา

ตำนานมูลศาสนา

ตำนานมูลศาสนามีหลายฉบับ สำหรับฉบับที่นำมาสรุปนี้เป็นผลงานของพระพุทธพุกามและพระพุทธญาณฉบับที่กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศรีลังกาและสะท้อนมุมมองต่อพุทธศาสนาในศรีลังกามีดังต่อไปนี้

๑. กล่าวถึงประวัติการสังคายนาพุทธศาสนา ๓ ครั้ง โดยให้รายละเอียดครั้งที่ ๓ ไว้มากที่สุด ทั้งยังแทรกประวัติของพระมหินทระผู้นำพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังศรีลังกาได้ด้วย พระโมคคัลลิตตีสสะซึ่งเป็นผู้นำในการสังคายนาพุทธศาสนาครั้งที่ ๓ ได้พิจารณาเห็นว่าพุทธศาสนาจะไปตั้งมั่นยังปัจจุบันประเทศ (ดินแดนห่างไกลออกไปจากศูนย์กลาง) จึงให้พระมหินทระนำเอาพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังศรีลังกา พระเถระรูปอื่นๆ ก็นำพุทธศาสนาไปยังดินแดนอื่นๆ^{๑๖}

๒. กล่าวถึงประวัติของพระมหาเถรอนุมิตติ หรือพระอุทุมพรบุปผมาหาสวามี เดินทางจากศรีลังกามาอยู่เมืองพันทน์ (เมืองมอญ) จากนั้นได้กล่าวถึงพระอโนมทัสสีและพระสมุนซึ่งเป็นชาวสุโขทัยได้ไปบวชเรียนในสำนักพระอุทุมพรบุปผมาหาสวามี ทั้งคู่ได้กลับมาเผยแผ่คำสอนในดินแดนสุโขทัย ทั้งยังพาพระภิกษุรูปอื่นๆ ไปบวชในสำนักพระอุทุมพรบุปผมาหาสวามีอีกมาก ในที่สุดพระสมุนเถระได้ขึ้นไปเผยแผ่พุทธศาสนายังล้านนาตรงกับสมัยพระเจ้ากือนา ทั้งนี้มีเนื้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงการปฏิสังขรณ์เจดีย์วัดพระยืนที่เมืองลำพูนโดยพระสมุนเถระว่ามีเทวดาผู้รักษาพระพุทธรูปบาทนเขาสมณภูฎมาเข้าฝัน บอกกับพระสมุนเถระว่าพระบาทของพระพุทธรูปที่ประดับเจดีย์นั้นใหญ่เท่ากับพระพุทธรูปบาทนเขาสมณภูฎ ห้ายที่สุดได้กล่าวว่าท่านได้มาจำพรรษาที่วัดสวนดอก เมืองเชียงใหม่^{๑๗}

๓. กล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ว่ามีพระภิกษุกุลมุนหนึ่ง นำโดยพระธรรมคัมภีร์ ได้ไปบวชเรียนใหม่ยังลังกาทวีป เรียกในตำนานมูลศาสนาฉบับนี้ว่า พระลังกาใหม่ (หรือเรียกอีกอย่างว่าวัดป่าแดง) มีความประพฤติที่แตกต่างไปจากพระภิกษุกุลมุนวัดสวนดอก เกิดข้อโต้แย้งระหว่างพระภิกษุทั้งสองกลุ่มหลายเรื่อง^{๑๘}

^{๑๖} พระพุทธพุกาม และพระพุทธญาณ. ตำนานมูลศาสนา. แปลโดย สุด ศิริวงค์ และ พรหม ขมาลา, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๘, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๙), หน้า ๕๗-๕๘, ๙๔-๙๕

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๑-๒๐๘.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓-๒๑๗.

๔. เนื้อความส่วนหนึ่งสะท้อนความคิดว่าพระธรรมวินัยที่ถือปฏิบัติกันในล้านนานั้นสืบสายปฏิบัติมาแต่พระมหาอุบลชาติ พระพุทธสาวกผู้เป็นเลิศในพระวินัย ผู้ได้จดจำพระธรรมวินัยจากพระพุทธองค์ โดยมีพระมหาเถระในศรีลังกาและที่อื่นๆ ที่ได้บวชเรียนจากศรีลังกาช่วยกันรักษาพระธรรมวินัยไว้จนกระทั่งตั้งมั่นในล้านนา เช่น พระมหินทเถระผู้นำพุทธศาสนาไปยังศรีลังกา พระอุทุมพรปฐมมหาสวามีผู้นำพุทธศาสนาจากศรีลังกามาตั้งมั่นในเมืองพิน (เมืองมอญ) พระสุนเถระผู้นำพุทธศาสนาจากเมืองพินมายังล้านนา^{๙๔}

๕. เนื้อหาในส่วนท้ายได้พรรณนาถึงพระพุทธเจ้าว่าเสด็จไปยังศรีลังกา ๓ ครั้ง เพื่อให้ลังกาเป็นสถานที่ตั้งมั่นพุทธศาสนา เข้าใจว่าเนื้อหาส่วนนี้น่ามาจากคัมภีร์มหาวงศ์เป็นหลัก เนื้อความที่แทรกอยู่นั้นสะท้อนว่าศรีลังกาเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เช่น พระพุทธองค์เห็นว่าในอนาคตนั้น "...ศาสนาพุทธภาคจักรุ่งเรืองในลังกาทวีป ในกาลภายหลังแห่งตถาคตนิพพานแล้ว...ธาตุเขียวเบื้องขวาก็ดี ธาตุกระดูกหน้าผากก็ดี เกสธาตุก็ดี และสรี่ธาตุประมาโทณหนึ่งแห่งกุตภาคก็ดี จักไปตั้งอยู่... เขาจักรกระทำสังฆารามมากกว่าพันก็จักมี..."^{๙๕} หรือข้อความอีกตอนหนึ่งมีว่า "...เมื่อใดพระพุทธเจ้าเกิดมาในโลกนี้แล้ว อันว่าทวีปทั้ง ๒ คือชมพูทวีปและลังกาทวีปนี้ ย่อมเป็นที่จรเดินไปมา และเป็นทีไว้พระศาสนาและพระธาตุแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย..."^{๙๖} นอกจากนี้ยังพรรณนาถึงการประดิษฐานพระนลาฏธาตุไว้ที่ตสสมหารามในศรีลังกาไว้มากมายด้วย

๖. เนื้อหาในส่วนธาตุอันตรธานได้กล่าวถึงวันใกล้สิ้นพุทธศาสนาไว้ว่า พระธาตุต่างๆ จะปรวมกันที่มหาเจดีย์ในลังกาทวีป^{๙๗} สะท้อนความสำคัญของเจดีย์องค์นี้ที่มีเหนือกว่าเจดีย์อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง สำหรับตำนานมูลศาสนาส่วนอื่นๆ ก็มีข้อความที่สะท้อนความสำคัญของศรีลังกาในฐานะศูนย์กลางของพุทธศาสนาเช่นกัน เช่น ตำนานมูลศาสนาฝ่ายวัดยางคอง เชียงตุง ฉบับวัดบ้านเอื้อม ลำปาง ได้กล่าวถึงการเผยแพร่พุทธศาสนาพุทธศาสนาในศรีลังกาไว้อย่างสังเขป ก่อนที่จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในทริภูมยและล้านนาเป็นลำดับถัดไป^{๙๘} ส่วนตำนานมูลศาสนา ฝ่ายวัดป่าแดง เชียงตุง ฉบับวัดบุพพาราม ลำปาง ได้อ้างไว้ตั้งแต่ต้นว่าจะกล่าวถึงพุทธศาสนาที่พระญาณคัมภีร์ (พระธรรมคัมภีร์) เอมมาจากตีพิมพ์ณินทวีป (หนึ่งในชื่อเดิมของศรีลังกา)^{๙๙} จากนั้นก็ได้กล่าวถึงประวัติพุทธศาสนาในศรีลังกาไว้อย่างมาก ทั้งยังมีข้อความที่ชวนให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเห็นคล้ายคลึงว่าลังกาทวีปเป็นเสมือนดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ตั้งพระทัยให้เป็นที่ตั้งมั่นศาสนาคำสอนของพระองค์ เช่น ในวันปรินิพพานได้ตรัสสั่งให้สุนเทพ

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒-๒๒๓.

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๘-๒๔๙.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

^{๙๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๔.

^{๙๘} ประเสริฐ ณ นคร และปวงคำ ด้อยเขียว. ตำนานมูลศาสนาเชียงใหม่และเชียงตุง. (กรุงเทพฯ : สมาคมประวัติศาสตร์ฯ, ๒๕๓๗), หน้า ๙๖-๙๗.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้พิทักษ์ลังกาไปดูแลช่วยเหลือพระเจ้าวิชัยผู้เป็นปฐมกษัตริย์ให้ขึ้นฝั่งและตั้งบ้านเมืองที่ศรีลังกาได้ปลอดภัย เพื่อว่าในภายภาคหน้าพุทธศาสนาจะได้ตั้งมั่นในที่แห่งนี้ได้^{๒๐๐}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนนี้ จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาจากศรีลังกาได้เข้ามาตั้งมั่นในล้านนาอย่างมั่นคง โดยการเข้ามาครั้งสำคัญมีอยู่ ๒ ครั้ง ครั้งแรกนำโดยพระสมณเถระเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ครั้งที่ ๒ นำโดยพระธรรมคัมภีร์เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เกิดเป็นนิภายวัดสวนดอกและวัดป่าแดงตามลำดับ แม้ว่าพระสงฆ์สองฝ่ายจะเห็นต่างในข้อปฏิบัติหลายอย่าง แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ ต่างยอมรับนับถือว่าพุทธศาสนาในศรีลังกานั้นเป็นต้นแบบหรือเป็นมาตรฐานความถูกต้อง สะท้อนว่าพุทธศาสนาในศรีลังกามีบทบาทสูงยิ่งในสังคมล้านนา ทั้งยังสะท้อนว่าศรีลังกาเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาด้วย ความคิดเช่นนี้ได้ส่งผลต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ล้านนาอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่ผลทางรูปแบบเท่านั้นแต่ยังเข้ากับความคิดเบื้องหลังด้วย

รายละเอียดพุทธศิลป์ที่จะนำเสนอต่อไปประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ คือ

๑. เจดีย์ช้างล้อมในล้านนา
๒. ความสัมพันธ์กับศรีลังกาจากการปลุกค้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดมหาโพธาราม
๓. พระพุทธลีลา: ข้อเท็จจริงที่ต่างกันของตำนานและงานช่าง

๖.๑ เจดีย์ช้างล้อมในล้านนา

เจดีย์ช้างล้อมในดินแดนล้านนามีอยู่จำนวนหนึ่ง มูลเหตุที่สร้างคงคล้ายกับพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชและเจดีย์ช้างล้อมอื่นๆ ในสุโขทัย คือ เป็นสื่อสัญลักษณ์ถึงพุทธศาสนาหรือพุทธสถานที่มีสัมพันธ์กับลังกาทวีป สะท้อนถึงความเป็นพุทธศาสนาหรือพุทธสถานอย่างลึกซึ้งที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นพุทธศาสนาที่ประเสริฐและบริสุทธิ์ จึงเกิดความแพร่หลายของเจดีย์ช้างล้อมขึ้นในดินแดนไทย

เจดีย์ช้างล้อมในดินแดนล้านนาเป็นสัญลักษณ์ของเจดีย์สถานแบบลังกาทวีปในโลกทัศน์ของคนในดินแดนไทยสมัยต่างๆ รวมถึงสมัยล้านนาด้วย แต่กระนั้นกลับพบว่ารายละเอียดของรูปแบบหลายอย่างไม่ได้เกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกา แต่รับผ่านมาจากดินแดนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุโขทัยและพุกาม นอกจากนี้ยังมีคติความเชื่อที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น อาทิ การทำช้างล้อมฐานของเจดีย์ทรงปราสาท

นอกจากนี้จากข้อมูลที่ว่าถึงไปแล้วในส่วนของพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชและพุทธศิลป์สุโขทัยว่ามีความเป็นไปได้ที่เจดีย์ช้างล้อมจะเกี่ยวข้องกับมหาสถูปอันเป็นเจดีย์หลักประธานของสำนักมหาวิหาร เพราะพุทธศาสนาลังกาวคที่เข้ามายังนครศรีธรรมราชและสุโขทัยเป็นแบบเถรวาทที่มีศูนย์กลางดั้งเดิมอยู่ที่สำนักมหาวิหาร ดังนั้นการจำลองเลียนแบบมหาสถูปมาสร้างในบ้านเมืองของตนจึงเกิดขึ้น สำหรับในดินแดนล้านนานั้น มหาสถูปอยู่ในความรับรู้และดูเหมือนจะมีความสำคัญเหนือกว่าเจดีย์องค์อื่นๆ ในศรีลังกา โดย

^{๒๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

สะท้อนออกมาในด้านานภาคเหนือหลายฉบับ เช่น ด้านานมูลศาสนาระบุว่าจะเป็นสถานที่ที่พระบรมสารีริกธาตุจะไปรวมกันก่อนวันสิ้นพุทธศาสนา^{๑๖๐} ซึ่งเป็นเนื้อความที่ถ่ายทอดมาจากคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในศรีลังกา อีกทอดหนึ่ง หรือชินกาลมาลีปกรณ์ที่กล่าวถึงประวัติการสร้างเจดีย์องค์นี้ไว้ด้วย ข้อสันนิษฐานว่าเจดีย์ช้างล้อมคือมหาสุปจำลองอาจพอใช้ได้กับเจดีย์ช้างล้อมในล้านนาบางองค์ โดยเฉพาะกับเจดีย์ทรงกลม แต่กระนั้นก็ไม่ได้มีเอกสารใดๆ ระบุไว้ชัดเจน ที่น่าสนใจคือประติมากรรมช้างล้อมได้นำไปใช้กับเจดีย์ทรงปราสาทด้วย นับว่าเป็นพัฒนาการภายในของล้านนาจนเกิดรูปแบบใหม่^{๑๖๑} แตกต่างไปจากศรีลังกาหรือสุโขทัยที่นิยมทำกับเจดีย์ทรงกลมเป็นหลัก

จากการศึกษาและสำรวจในปัจจุบันพบว่ามีเจดีย์ช้างล้อมในศิลปะล้านนามีทั้งสิ้น ๑๑ องค์ ใน ๕ เมือง^{๑๖๒} แบ่งรูปทรงเป็น ๓ แบบหลัก ได้แก่ เจดีย์ทรงกลม เจดีย์ทรงปราสาท และเจดีย์แปดเหลี่ยม ดังนี้

๑. เมืองเชียงใหม่ ๕ องค์ แยกเป็นเจดีย์ทรงกลม ๓ องค์ ได้แก่ เจดีย์วัดสวนดอก เจดีย์วัดพระสิงห์ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง เจดีย์ทรงปราสาท ๒ องค์ ได้แก่ เจดีย์หลวง เจดีย์วัดเชียงมัน
๒. เวียงกุมกาม ๒ องค์ เจดีย์วัดหัวหนอง และเจดีย์วัดช้างค้ำ ทั้งคู่เป็นเจดีย์ทรงปราสาท
๓. เมืองเชียงแสน ๒ องค์ ได้แก่ เจดีย์วัดช้างเผือกหรือวัดช้างค้ำ และเจดีย์วัดพระธาตุปูเข้า สภาพชำรุดมากทั้ง ๒ องค์ เชื่อว่าในสภาพสมบูรณ์ควรเป็นเจดีย์ทรงปราสาท
๔. เมื่อน่าน ได้แก่ เจดีย์วัดช้างค้ำ เป็นเจดีย์ทรงกลม
๕. เมืองแพร่ ได้แก่ เจดีย์วัดเจดีย์หลวง เป็นเจดีย์แปดเหลี่ยม

เจดีย์ทั้ง ๑๑ องค์นี้ เชื่อว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑^{๑๖๓} อันเป็นระยะเวลาที่พุทธศาสนาลังการู้ค้ำแพร่หลายอยู่ในล้านนา หลายองค์ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาเป็นลำดับจนทำให้รูปแบบดั้งเดิมสมัยแรกสร้างเปลี่ยนแปลงไป หลายองค์ถูกทอดทิ้งให้กลายเป็นศาสนสถานร้าง เพิ่งได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์หรือขุดแต่งในปัจจุบัน มีประเด็นที่น่าสนใจแยกย่อยเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังที่จะกล่าวต่อไป

๒.๑.๑ เจดีย์ประธานวัดสวนดอกกับปฐมบทเจดีย์ช้างล้อมในล้านนา ส่วนผสมจากศรีลังกาสุโขทัย และพุกาม

วัดสวนดอกสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้ากือนาเพื่อเป็นวัดฝ่ายอรัญญาธิ เป็นที่จำพรรษาของพระสุนทรเถระ ซึ่งเป็นพระภิกษุจากสุโขทัยผู้นำพุทธศาสนาลังการู้ค้ำมาเผยแผ่ในล้านนา เชื่อว่าเจดีย์ประธานของวัดคง

^{๑๖๐} พระพุทธพุกาม และพระพุทธญาณ. *ด้านานมูลศาสนา*. แปลโดย สุต ศรีสุมังค์ และ พรหม ขมาลา, หน้า ๒๘๔.

^{๑๖๑} คักตีชัย สายสิงห์. *เจดีย์ในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา*. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๖๐), หน้า ๓๘๔.

^{๑๖๒} สุรพล คำวิฑูล. *เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาลังการู้ค้ำในประเทศไทย*, หน้า ๑๘๑.

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

สร้างขึ้นในระยะเวลาดังกล่าว ชินกาลมาลีปกรณ์ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างวัดเมื่อ พ.ศ.๑๙๑๕ และ
ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในเจดีย์เมื่อ พ.ศ.๑๙๑๗ ไว้ว่า

“...ฝ่ายพระเจ้ากือนา โปรดให้สร้างพระราชอุทยานของพระองค์เป็นวัดบุปผาราม
มหาวิทยาลัย เมื่อจุลศักราช ๗๓๓ แล้วนิมนต์พระสมณเถระมาจากวัดพระอิน หรือภูซัย มอบ
ถวายวัดบุปผารามแก่พระเถระนั้นแล้ว โปรดให้พระเถระจำพรรษาอยู่ที่นั่น พระสมณเถระ
ซึ่งมีพระเจ้ากือนาทรงอุปถัมภ์ ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ท่านอัญเชิญมาจาก
เมืองสุโขทัยนั้นไว้ในวัดบุปผาราม เมื่อวันพุธ เดือน ๙ จุลศักราช ๗๓๕ และพระบรม
สารีริกธาตุนั้นได้เป็นที่กราบไหว้บูชาของประชาชน พระมหากษัตริย์ และคณะพระภิกษุ
ทั้งหลายตราบเท่าทุกวันนี้...”^{๒๖}

ในขณะที่ตำนานมูลศาสนาได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมไปอีกว่า

“...ครั้งนั้นท้าวกือนาครั้นกระทำบุญในเมืองหริภุญไชยแล้วก็ไปสู่เมืองเชียงใหม่
เพื่อจักสร้างอารามใหม่ให้ครูแห่งตนอยู่นั้น ก็พิจารณาที่ไกลเวียง ๕๐๐ ชั่วชานู... ครู
เป็นอารามแก่สงฆ์ มีธาตุพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธานนี้แท้ไซ้ พระยาคำมิงคะนั้นแล้ว ก็ให้แก้ว
นางข้าง... ธิบให้คนทั้งหลายตั้งกุฎิภายหอนตะวันตกเฉียงเหนือแห่งดอกบัวดอกใหญ่นั้น
ศักราชได้ ๗๓๓ ตัว ปิรวังโคลันนั้นแล ครั้นว่ากุฎิทั้งหลายบริบูรณ์แล้ว ก็ให้เปอาราธนามหา
สมณะสุวรรณรัตนมหาสวามีเจ้าในวัดพระอินในเมืองหริภุญไชยโพน มาเข้าอารามใหม่ จึง
ใส่ชื่อว่าอารามสวนดอกไม้มันแล เหตุท้าวผืนเห็นดอกบัวและดอกกระย้อมในที่นั้น...”^{๒๗}

“...มหาสวามีเจ้าก็สำแดงพระธาตุเจ้าแก่พระยา ๆ ก็มีความยินดียิ่งนัก... กุจักก่อ
เจดีย์องค์หนึ่งในที่กุฝืนเห็นดอกบัวนี้จึงควรแล... ไปพันเอาหินภายในถ้ำหัววัวพันมา เพื่อ
จักก่อเจดีย์นั้นแล... แล้วจึงก่อรากเจดีย์นั้นแล... แปลงโคททองอันหนึ่งเพื่อจักใส่โคทพระ
ธาตุเจ้าอันแก่นั้น แล้วจึงให้พิจารณาธาตุครรภในท้องมหาเจดีย์ที่ควรบรรจุนั้นแล้ว จึงมา
อาราธนามหาสวามีเจ้า ขอให้มาสถาปนาพระธาตุเจ้านั้นแล... เจ้าโหดึงเอาพระธาตุเจ้า
ออกมาใส่ในผอบคำอันเต็มไปด้วยของหอม เพื่อจักสงพระธาตุเจ้าและสถาปนาไปด้วยพระ
ยานั้นแล... จึงแบกแก้วปัทมารัตนให้ดีแล้วเอาใส่ในโกศคำปิดดีแล้ว ใส่ในโกศแก้วปัทมา
รัตนปิดดีแล้ว ใส่ในโกศเงินปิดดีแล้ว ใส่ในโกศทองปิดดีแล้ว ใส่ในโกศหินมุกด์ปิดดีแล้ว จึง
เอาลงบรรจุในที่อันประเสริฐ สถาปนาไว้ในคัมภีร์แห่งพระเจดีย์อันท้าวกิลนาให้เจมนั้น...”

^{๒๖} พระรัตนปัญญาเถระ. *ชินกาลมาลีปกรณ์*. แปลโดย ร้อยตำรวจโท แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๑๔.

^{๒๗} พระพุทธรุทกัม และพระพุทธรุทกัม. *ตำนานมูลศาสนา*. แปลโดย สุต ศิริสมวงศ์ และ พรหม ขมาลา, หน้า ๒๐๗-
๒๐๘.

ครั้นรู้ว่าปาณาพระธาตุเจ้าแล้ว พระยาก็ค้อมขึ้นแล้ว ทาสหายก็แล้ว ไส่แก้วก็แล้ว ดีทอง
เป็นจิ้งโงกก็ใส่แล้ว ก็บูชาด้วยเครื่องบูชานั้น...ท้าวเกือนาให้ก่อเจดีย์นั้นศักราชได้ ๗๓๗ ปี
...^{๒๔}

แม้รายละเอียดในชินกาลมาลีปกรณ์และตำนานมูลศาสนาจะมีรายละเอียดและศักราชที่ต่างกัน แต่สิ่งที่
ที่พ้องกันคือ วัดสวนดอกและเจดีย์ประธานสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าเกือนา เป็นวัดที่พระสมณเถระเจ้าพรหม
เมื่อตรวจสอบกับภาพถ่ายเก่า (ภาพที่ ๖.๓) และภาพถ่ายเส้นที่เขียนขึ้นโดย คาร์ล บ็อค (Carl Bock) (ภาพที่
๖.๔) ซึ่งเดินทางมายังประเทศไทยและเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ได้พบว่าที่ส่วนฐานของเจดีย์ประธานนี้มี
ประติมากรรมรูปช้างประดับอยู่ นับเป็นเจดีย์ช้างล้อมที่เก่าที่สุดในล้านนาที่รู้จักกันในปัจจุบัน จากภาพถ่ายเก่า
และภาพถ่ายเส้นแสดงให้เห็นว่าประติมากรรมรูปช้างส่วนใหญ่ได้ชำรุดหลุดร่วงไปเป็นส่วนมาก แต่ในปัจจุบัน
ไม่พบช้างเหล่านี้แล้ว น่าจะเกิดขึ้นจากการบูรณปฏิสังขรณ์โดยครูบาศรีวิชัยเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๔^{๒๕} (ภาพที่ ๖.๕)

การทำช้างล้อมของเจดีย์ประธานวัดสวนดอกคงไม่สามารถปฏิเสดถึงสายใยอันโยงกลับไปยังศรีลังกา
ได้ การทำช้างล้อมของเจดีย์องค์นี้เกิดขึ้นเพราะทัศนะวเจดีย์ทรงกลมที่มีช้างล้อมเป็นภาพตัวแทนของความ
เป็นลังกานั่นเอง ซึ่งในระยะนั้นถือว่าเป็นดินแดนศูนย์กลางของพุทธศาสนา เป็นดินแดนที่พุทธศาสนাবริสุทธ์

ภาพที่ ๖.๓ ภาพถ่ายเก่าเจดีย์ประธานวัดสวนดอก

(ภาพจาก สุรพล ดำริห์กุล, เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในประเทศไทย
ไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๑๖.)

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๘-๒๑๑.

^{๒๕} สุรพล ดำริห์กุล, เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในประเทศไทย, หน้า
๒๑๔.

ภาพที่ ๖.๔ ภาพลายเส้นเจดีย์วัดสวนดอก

โดยคาร์ล บ็อค (Carl Bock)

(ที่มา: เสถียร พันธรังสี และอัมพร ทีชะระ. ท้องถิ่นสยาม
ยุคพระพุทธเจ้าหลวง. พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพฯ: มติชน,
๒๕๕๐), หน้า ๒๐๗. เรียบเรียงจาก Temples and
Elephants โดย Carl Bock)

ภาพที่ ๖.๕ เจดีย์ประธานวัดสวนดอก

รูปแบบของประติมากรรมช้างล้อมที่ตรวจสอบได้จากภาพถ่ายเก่าและภาพลายเส้นเห็นเป็นช้างยืนเห็นครึ่งตัวหน้า หากในสภาพสมบูรณ์ที่มีช้างครบอยู่ทุกตัวจะมีลักษณะเป็นช้างยืนเรียงรายอยู่ระหว่างช่วงเสาแลดูคล้ายฐานช้างล้อมของเจดีย์ในศิลปะสุโขทัย เช่น วัดช้างล้อมเมืองสุโขทัย วัดช้างรอบเมืองสุโขทัย ฯลฯ เมื่อตรวจสอบกับประวัติวัดที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระสมณเถระจากสุโขทัย ทำให้สันนิษฐานว่าความสัมพันธ์ทางรูปแบบช้างล้อมไม่น่าเป็นเรื่องบังเอิญ หากแต่พระสมณเถระอาจเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่พระเจ้ากือนาหรือนายช่างผู้ออกแบบ ให้ทำลักษณะฐานช้างล้อมแบบที่พบได้ในเจดีย์สุโขทัย นับเป็นปฐมบทเจดีย์ช้างล้อมในศิลปะล้านนา

อนึ่ง อิทธิพลจากเจดีย์ศิลปะสุโขทัยที่ปรากฏในเจดีย์ประธานวัดสวนดอกยังเห็นได้จากการประดับพระพุทธรูปลีลาที่แกนปล้องโหนดด้วย^{๑๐๐} และจากภาพถ่ายเก่าได้ปรากฏเจดีย์รายองค์หนึ่งของวัดสวนดอกเป็นเจดีย์ทรงห่มข้าวบิณฑ์หรือเจดีย์ยอดทรงดอกบัวตูม ซึ่งยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าเป็นเจดีย์เอกลักษณ์

^{๑๐๐} ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปะล้านนา. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๖), หน้า ๙๑.

ศิลปะสุโขทัย จึงยังให้เห็นว่าวัดแห่งนี้มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาและพุทธศิลปะสุโขทัยอย่างยิ่ง เพิ่มน้ำหนักให้ข้อสันนิษฐานว่ารูปแบบฐานช้างล้อมของเจดีย์ประธานวัดสวนดอกว่าสัมพันธ์กับศิลปะสุโขทัยมีมากขึ้น

ภาพที่ ๖.๖ เสาบริเวณตอนบนขององค์ระฆัง ได้บัลลังก์ของเจดีย์วัดสวนดอก

ข้อสังเกตว่าอาจเกี่ยวข้องกับเจดีย์ทรงกลมกลุ่มหนึ่งในศิลปะพม่าสมัยทุกามที่ได้รับรูปแบบมาจากเจดีย์ในศิลปะศรีลังกาอีกทอดหนึ่ง มีตัวอย่างสำคัญคือเจดีย์อัญญา^{๑๑๑} (ภาพที่ ๖.๗) จุดเด่นของเจดีย์องค์นี้คือ เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ มีซุ้มประตูที่บันไดขึ้นฐานประทักษิณ ส่วนฐานของเจดีย์เป็นฐานบัวซ้อนลดหลั่นกัน ๓ ชั้น รอบองค์ระฆังขนาดใหญ่ บัลลังก์สี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ต่อเนื่องขึ้นไปเป็นส่วนยอดทรงกรวย เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาเจดีย์ประธานวัดสวนดอกซึ่งแม้จะผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์จนสภาพดั้งเดิมได้รับการเปลี่ยนแปลงไปหลายส่วนแล้วก็จริง แต่ยังคงพบว่ามีความสัมพันธ์ทางรูปแบบกับเจดีย์อัญญาในหลายส่วน ได้แก่ ๑. ฐานประทักษิณมีซุ้มที่บันไดทางขึ้น ๒. เจดีย์ทรงกลมบนฐานประทักษิณมีส่วนฐานเป็นฐานบัวซ้อนกัน ๓ ชั้น ๓. องค์ระฆังทรงกลมขนาดใหญ่

องค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของเจดีย์ประธานวัดสวนดอกที่อาจจะเกี่ยวข้องกับเจดีย์ในศิลปะศรีลังกา คือ เสาที่ประดับอยู่ตอนบนขององค์ระฆังใกล้เคียงกับขอบบัลลังก์ (ภาพที่ ๖.๖) ปัจจุบันถูกหุ้มทับด้วยทองจังโกแล้ว เสด็จกล่าวนี้ปรากฏมาแล้วในภาพถ่ายเก่าและภาพถ่ายเส้นของคาร์ล บ็อค จึงไม่ใช่ส่วนเพิ่มเติมขึ้นใหม่ในครั้งครุภาควิชาช่วยมาปฏิสังขรณ์ เสานี้ปรากฏที่พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชด้วย ซึ่งได้เคยวิเคราะห์ไว้แล้วว่าสัมพันธ์กับเจดีย์ในศรีลังกาสมีอนุราปุระและโปลนารูวะ เช่น รั้งโกตเวหระ (ภาพที่ ๔.๑๒)

สำหรับองค์ประกอบส่วนอื่นๆ ของเจดีย์

ประธานวัดสวนดอกนั้น นักประวัติศาสตร์ศิลปะหลายท่าน เช่น ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้ตั้ง

^{๑๑๑} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: ทวีภูกชัย-ล้านนา, หน้า ๑๐๕-๑๐๖. และ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา, หน้า ๓๗๒-๓๗๓. สำหรับความเห็นว่าจะเจดีย์อัญญาเกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกาได้ในเชษฐ ติงสฤษดิ์, เจดีย์ในศิลปะพม่ามอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑล (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๑-๑๗๔.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในตอนนี้ จึงเห็น
ประเด็นพุทธศาสนและพุทธศิลป์ศรีลังกาในดินแดน
ล้านนาผ่านการศึกษาคติปรัชญาวัฒนธรรม ซึ่ง
เป็นเจดีย์ขังล้อมที่เก่าแก่ที่สุดในล้านนาได้ดังนี้

๑. ดินแดนล้านนารู้จักการทำเจดีย์ขัง
ล้อมผ่านพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ที่ขึ้นมาจาก
สุโขทัย

๒. รูปแบบบางประการสัมพันธ์กับเจดีย์
ทรงกลมในศิลปะพม่าสมัยพุกามกลุ่มที่ได้รับ
อิทธิพลจากศรีลังกา

๓. ความคิดหรือมุมมองว่าเจดีย์ขังล้อม
เป็นภาพตัวแทนของเจดีย์แบบศรีลังกา หรือ
สะท้อนความเป็นพุทธสถานที่มีสัมพันธ์กับการ
ประดิษฐานพุทธศาสนาจากศรีลังกา น่าจะเกิดขึ้น
ในล้านนาเช่นเดียวกันกับดินแดนสุโขทัยหรือ
นครศรีธรรมราช

๔. แม้ที่มาทางความคิดของการสร้างเจดีย์ขังล้อมจะเกี่ยวข้องกับความเป็นศรีลังกา แต่ในทาง
รูปแบบกลับไม่ได้สัมพันธ์โดยตรงกับศรีลังกา หากแต่เป็นการรับผ่านความเป็นรูปแบบศรีลังกาผ่านดินแดน
อื่นๆ คือ ขังล้อมจากสุโขทัย และเจดีย์ทรงกลมจากพุกาม แสดงให้เห็นว่าที่มาของความเชื่ออาจมาจากทาง
หนึ่ง แต่รูปแบบที่สนองต่อความเชื่อนี้ อาจมาจากทางอื่นก็เป็นได้

ภาพที่ ๖.๗ เจดีย์ฉปี๊ ศิลปะพม่าสมัยพุกาม ประเทศพม่า

๖.๑.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างเจดีย์ขังล้อมวัดป่าแดงหลวงกับเจดีย์วัดช้างล้อมศรีสขาลัย

วัดป่าแดงหลวงเป็นศูนย์กลางของสิลนิกายหรือที่เรียกกันตามชื่อวัดว่านิกายวัดป่าแดง ชินกาลมาลี-
ปกรณ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัดแห่งนี้ไว้มาก ซึ่งสะท้อนความสำคัญของวัดนี้ได้เป็นอย่างดี
ดังนี้

“...เมื่อพระเจ้าติส (พระเจ้าสามฝั่งแกน - ผู้วิชัย) ครองราชสมบัติในเมือง
เชียงใหม่ั้น พระเถระทั้งหลาย มีพระเมธีกรเป็นต้น จากลังกามาที่เชียงใหม่... เมื่อ
ศาสดาปรินิพพานได้ ๑๙๗๔ ปี ตรงกับปีจอ จุลศักราช ๗๙๒ พระเถระเหล่านั้น มีพระ
มหาธัมมคัมภีร์ พระมหาเมธีกรเถระเป็นหัวหน้า ได้ไปถึงเมืองเชียงใหม่ ทักอยู่ที่มหา
วิหารวัดป่าแดง ได้อธิษฐานว่า ท่านเหล่านั้นอยู่ในมหาวิหารวัดป่าแดงแห่งเดียว องค์ละ ๗ ปี

บ้าง ๘ ปีบ้าง... พระสงฆ์ในราชอาณาจักรของพระเจ้าติโลได้ทำอุปสมบทกรรมหลายครั้ง
หลายหน ครั้งนั้น พระภิกษุชาวลังกายังมีอยู่หลายองค์...”^{๑๖๐}

เมื่อล่วงสู่รัชกาลพระเจ้าติโลกราช พระองค์อุปถัมภ์พระภิกษุฝ่ายวัดป่าแดงอย่างยิ่ง ชินกาลมาลีปกรณ์
ยังบันทึกถึงวัดป่าแดงหลวงต่อไป ความว่า

“...พระราชาธิบดีติโลกได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระราชบิดา ที่วัดป่าแดง
มหาวิหาร ด้วยสักการะเป็นอันมาก ต่อแต่นั้นมา พระราชเทวีผู้เป็นพระราชมารดาของ
พระองค์สวรรคตในปีที่พระองค์ได้เมืองน่าน พระองค์ถวายพระเพลิงพระศพของพระราช
เทวีมารดานั้น ในที่แห่งเดียวกับที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระราชบิดา และพระองค์
ทรงกระทำบุญมีประการต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่พระราชมารดา พระเจ้าสิริธรรม
จักรพรรดิติโลกราชอิราชโปรดให้สร้างโรงอุโบสถหลังหนึ่งในอารามวัดป่าแดงหลวง ซึ่ง
เป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระราชบิดาพระราชมารดาของพระองค์ เมื่อปีมะแม
จุลศักราช ๘๑๓ ตรงกับพระศาสนาปรินิพพานได้ ๑๙๙๕ ปี เพื่อเป็นบุญถวายเป็นพระ
ราชบิดาพระราชมารดา จากนั้นรุ่งขึ้นปีที่ ๒ เป็นปีวอก ในวันมหาปวารณา พระเจ้าติโล
กราชอิราชทรงสละเนื้อที่ประมาณ ๒๐ วา รอบโรงอุโบสถ... สถานที่แห่งนี้ขอให้เป็นเขต
วิสุตคาม...”^{๑๖๑}

สำหรับเจดีย์ประธานของวัดป่าแดงหลวง (ภาพที่ ๖.๘ และภาพหลายเส้นที่ ๖.๑) ไม่ปรากฏหลักฐาน
การสร้างในชินกาลมาลีปกรณ์ แต่ในพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงเจดีย์องค์หนึ่งที่พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้าง
ขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมอัฐิพระเจ้าสามฝั่งแกน พระราชบิดาของพระองค์ เจดีย์องค์นี้สูง ๙๒ คอก (๔๖ เมตร)
กว้าง ๕๒ คอก (๒๖ เมตร) ซึ่งถือว่ามีความใหญ่มาก ละแวกนั้นไม่มีเจดีย์ใดจะใหญ่เท่านี้ยกเว้นเจดีย์ประธาน
วัดป่าแดงหลวง บางที่อาจเป็นองค์เดียวกันได้หรือไม่ รายละเอียดปรากฏในพงศาวดารโยนกดังนี้

“...จุลศักราช ๘๐๙ (พ.ศ. ๑๙๙๐-ผู้วิจัย) ปีเถาะนพศก เจ้าสามฝั่งแกนพระ
ชนกนาถถึงพิราลัย พระเจ้าติโลกราชจัดการปลงพระศพ ณ วัดป่าแดงหลวง แล้ว
สถาปนาพระสถูปบรรจุอัฐิธาตุไว้ ณ สถานที่นั้น สถูปนั้นสูง ๙๒ คอก กว้างยาว ๕๒ คอก
บุด้วยแผ่นทองปิดทองทั้งองค์ สำเร็จในปีเถาะนพศกนั้น... อยู่มาสมเด็จพระชนนีทรง
พระประชวรสิ้นพระชนม์ชีพ พระเจ้าติโลกราชกระทำฌาปนกิจพระศพพระมารดา ณ ที่
เดียวกับกับพระราชบิดา ที่ถวายพระเพลิงนั้น ให้สถาปนาเป็นพระอาราม เริ่มลงมือ

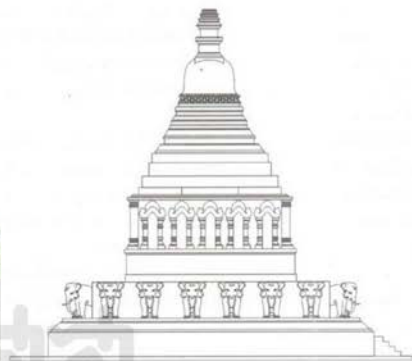
^{๑๖๐} พระรัตนปัญญา. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย ร้อยตำรวจโท แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๙, หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

^{๑๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

สถาปนาในบิเฆมเม ตรีก จุลศักราช ๘๑๓ (พ.ศ. ๑๙๙๔-สุโขทัย) สร้างพระมหาวิหารมี
บริเวณกว้างยาว ๒๐ วาโดยรอบ ล้อมด้วยรั้วเหล็กโดยรอบ...ครั้นเสร็จแล้วขนานนามว่า
วัดโศการามวิหาร คือวัดป่าแดงหลวง"^{๑๙๔}

ภาพที่ ๖.๘ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง

ภาพลายเส้นที่ ๖.๑ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง

(ภาพลายเส้นจาก สุรพล ดำริห์กุล. เจดีย์ช้างล้อมกับ
ประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาปางกวางค์ในประเทศไทย
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔),
หน้า ๑๙๙.)

เจดีย์วัดป่าแดงหลวงได้รับการศึกษาวิเคราะห์จากนักประวัติศาสตร์ศิลปะหลายท่าน เช่น
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม และศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ประเด็นที่น่าสนใจคือ
เจดีย์องค์นี้น่าจะเกี่ยวข้องกับเจดีย์ช้างล้อมศรีสัชนาลัย เพราะองค์ประกอบหลายส่วนแสดงถึงการถ่ายแบบมา
สร้างโดยปรับปรุงให้ต่างไปจากต้นแบบ ดังนี้ ๑. มีฐานสูงประดับด้วยประติมากรรมช้างล้อม แต่ปัจจุบันได้
พังทลายลงหมดแล้ว เหลือเป็นชิ้นส่วนกระจัดกระจายอยู่โดยรอบเจดีย์ ๒-๓ ชั้น โดยเป็นช้างยืนเห็นครึ่งตัว^{๑๙๕}
๒. ถัดขึ้นไปเป็นเรือนธาตุสี่เหลี่ยมที่ประดับด้วยซุ้มจะระนำประดิษฐานพระพุทธรูปด้านละ ๕ ซุ้ม รวมทั้งสิ้น ๒๐
ซุ้ม ๓. ใช้บัวกลาและบัวปากกระบังรองรับองค์ระฆัง ทั้ง ๓ ประการนี้สามารถเทียบเคียงได้กับเจดีย์ช้างล้อม

^{๑๙๔} พระยาประชาภิจักรจักร. *พงศาวดารโยนก*. พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๓๒๑๗-๓๒๑๘.

^{๑๙๕} สุรพล ดำริห์กุล. *เจดีย์ช้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาปางกวางค์ในประเทศไทย*, หน้า

ศรีสังขาลัย (ภาพที่ ๕.๑) หากแต่ได้รับการปรับปรุงรายละเอียดจนเกิดความแตกต่างออกไป เช่นความสูงจุดของชุตฐานจนทำให้องค์ระฆังเล็กลง^{๑๖}

ความสัมพันธ์ระหว่างเจดีย์ข้างล้อมวัดป่าแดงหลวงกับเจดีย์ข้างล้อมศรีสังขาลัยเกิดขึ้นได้มาจะเป็นเพราะกลุ่มพระสงฆ์วัดป่าแดงหลวงได้เคยพำนักอยู่ที่เมืองศรีสังขาลัยและเมืองสุโขทัยมาก่อน ก่อนที่จะขึ้นมายังเชียงใหม่และจำพรรษาที่วัดป่าแดงหลวงนี้ ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ว่า “...ในพรรษาต้นพระเถระเหล่านั้น จำพรรษาอยู่ในเวือท่ามกลางมหาสมุทร ต่อมาในพรรษาที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ได้จำพรรษาอยู่ในโอยชปุระ ต่อจากนั้นมาพระมหาเถระทั้งหลายไปเมืองสังขขาลัย ได้อุปสมบทให้พระพุทธศาสนาเถระในเมืองนั้น ภายหลังได้มาเมืองสุโขทัย จำพรรษาอยู่ที่นั่นในพรรษาที่ ๖ เมื่อพระศาสนาปรินิพพานได้ ๑๙๗๔ ปี ตรงกับปีจอ จุลศักราช ๗๙๒ พระเถระเหล่านั้น มีพระมหาอัมมคัมภีร์เถระ พระมหาเมธังกรเถระเป็นหัวหน้า ได้ไปถึงเมืองเชียงใหม่ ทักอยู่ในมหาวิหารวัดป่าแดง ได้ยินว่า ท่านเหล่านั้นอยู่ในมหาวิหารวัดป่าแดงแห่งเดียว องค์ละ ๗ ปีบ้าง ๘ ปีบ้าง...”^{๑๗}

การที่พระสงฆ์วัดป่าแดงหลวงเคยจำพรรษาอยู่ที่เมืองศรีสังขาลัยและเมืองสุโขทัยซึ่งขณะนั้นก็ถือว่าเป็นบ้านเมืองที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก น่าจะทำให้ท่านเหล่านั้นคุ้นเคยกับแบบแผนพุทธศิลป์สุโขทัยอยู่บ้าง และเมื่อเจดีย์ข้างล้อมศรีสังขาลัยเป็นเจดีย์สำคัญยิ่งในระยษนั้น เห็นได้จากขนาดที่โอบโตและสร้างอยู่กลางเมือง อีกทั้งยังสัมพันธ์กับพุทธศาสนาลัทธิกาวงศ์ พระสงฆ์กลุ่มนี้จึงเลือกเจดีย์องค์นี้เป็นต้นแบบของเจดีย์วัดป่าแดงหลวง อันเป็นวัดที่ได้กลายเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาลัทธิกาวงศ์แห่งใหม่ของเชียงใหม่

จากการณีของเจดีย์วัดป่าแดงหลวงที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เห็นได้ว่าบทบาทของพุทธศิลป์สุโขทัยมีต่อพุทธศิลป์ล้านนาอย่างมาก สิ่งดังกล่าวนี้ทำให้เกิดประเด็นความคิดต่อเนื่องไปได้อีกหลายอย่าง ดังนี้

๑. แม้ในทางวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ฝ่ายวัดป่าแดงจะแตกต่างไปจากฝ่ายวัดสวนดอกจนเกิดข้อโต้แย้งระหว่างกัน นิกายวัดสวนดอกมีวัตรปฏิบัติที่สืบทอดมาจากพระสุนทรเถระชาวสุโขทัย ซึ่งพระสงฆ์ฝ่ายวัดป่าแดงเห็นว่าการหลายอย่างไม่ถูกต้อง แต่ในทางพุทธศิลป์กลับพบว่าบทบาทของพุทธศิลป์สุโขทัยมีอยู่ในวัดป่าแดงหลวงด้วย สะท้อนว่าพระสงฆ์นิกายวัดป่าแดงไม่ได้ปฏิเสธรูปแบบศิลปกรรมที่รับผ่านจากสุโขทัย ดังนั้นความพยายามของนักวิชาการบางท่านที่ต้องการจำแนกพุทธศิลป์ ตลอดจนเจดีย์สวนดอกวัดฝายวัดสวนดอกกับฝ่ายวัดป่าแดงออกจกกันอย่างสิ้นเชิงอาจจำเป็นต้องทบทวนใหม่

๒. เอกสารต่างๆ ที่เขียนขึ้นในล้านนาสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ชาวล้านนามิม่มองต่อศรีลังกาในฐานะศูนย์กลางพุทธศาสนา ข้อความในชินกาลมาลีปกรณ์ตอนหนึ่งที่กล่าวว่า “ครั้งนั้น พระภิกษุชาวลังกายังมีอยู่หลายองค์” สะท้อนความเชื่อถือศรัทธา ความนิยมชมชอบพระสงฆ์สายลังกา สิ่งที่ปฏิบัติกับของพระสงฆ์

^{๑๖} การวิเคราะห์รูปแบบของเจดีย์วัดป่าแดงหลวงองค์นี้ว่าสัมพันธ์กับศิลปะสุโขทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจดีย์วัดข้างล้อมศรีสังขาลัย ดูได้ใน สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ หรืออุษาย-ล้านนา, หน้า ๑๕๔-๑๖๑, ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา, หน้า ๔๑๒-๔๑๓, และ สุรพล ดำริห์กุล, เจดีย์ข้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาสังฆาวงศ์ในประเทศไทย, หน้า ๑๕๗-๒๐๐.

^{๑๗} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

ลังกาได้กลายเป็นมาตรวัดความถูกต้องดีงาม แต่ในทางพุทธศิลป์กลับไม่ได้ถ่ายทอดมาโดยตรงจากศรีลังกา หากแต่รับผ่านมาจากสุโขทัย สะท้อนว่าสุโขทัยเป็นศูนย์กลางหนึ่งของพุทธศาสนาประจำภูมิภาคนี้

๓. การถ่ายทอดรูปแบบเจดีย์ช้างล้อมศรีสัชชาลัยสู่เจดีย์วัดป่าแดงหลวงต้องมีมูลเหตุสำคัญเบื้องหลัง คงไม่ใช่เพราะความนับถือศรัทธาในเจดีย์ช้างล้อมศรีสัชชาลัยเป็นพิเศษโดยไม่มีเงื่อนไขอื่น แต่จากการวิเคราะห์ในบทก่อนหน้า ว่าเจดีย์ช้างล้อมศรีสัชชาลัยอาจเกี่ยวข้องกับการจำลองมหาสุป ซึ่งเป็นเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ของสำนักมหาวีร อันเป็นสำนักศูนย์กลางของพุทธศาสนาเถรวาทในศรีลังกาและเป็นแม่แบบของพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่เข้ามายังดินแดนไทย ความแพร่หลายของเจดีย์ช้างล้อมในดินแดนไทยย่อมเกี่ยวข้องกับภาพลักษณ์ความเป็นศรีลังกาอย่างยากปฏิเสธ ดังนั้นเจดีย์ประธานวัดป่าแดงหลวงจึงถูกสร้างให้เป็นเจดีย์ช้างล้อมเพื่ออำพรางความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาในศรีลังกาอันบริสุทธิ์ แต่จากรูปแบบที่รับผ่านจากสุโขทัย มิใช่การกลับไปจำลองแบบที่ศรีลังกา จึงสะท้อนข้อเท็จจริงหนึ่งว่าคติกับรูปแบบทางศิลปกรรมอาจมีที่มาคนละแห่งก็ได้ ในกรณีนี้เป็นคติจากลังกาทวีปแต่รูปแบบที่รองรับคตินั้นกลับมาจากสุโขทัยซึ่งอิงกับลังกาอีกทอดหนึ่ง

๖.๑.๓ เจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่กับนัยยะที่เปลี่ยนไปในเจดีย์ทรงปราสาทที่มีช้างล้อม

เจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่เป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่มีช้างล้อม สร้างขึ้นในตำแหน่งที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางเมือง อาจถือได้ว่าเป็นเจดีย์มหาธาตุกลางเมืองก็ได้ (ภาพที่ ๖.๙)

เจดีย์หลวง

ภาพที่ ๖.๙ ตำแหน่งที่ตั้งของเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่

ประวัติการสร้างอยู่ในเอกสารที่แต่งขึ้นทางภาคเหนือ โดยในชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงการสร้างเจดีย์หลวงไว้หลายครั้ง หากบันทึกไม่ผิดพลาดทำให้เชื่อว่าเจดีย์หลวงอาจมีมาแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้ากือนา เมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยชินกาลมาลีปกรณ์บันทึกไว้ว่าพระเจ้าแสนเมืองมาอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์จากเชียงรายมาประดิษฐานในคูหาที่พระเจ้ากือนา พระราชบิดาของพระองค์ สร้างไว้ที่เจดีย์หลวง^{๑๑๑} ไม่อาจทราบว่ารूपลักษณะของเจดีย์หลวงระยะนี้เป็นอย่างไร แต่จากการระบุว่าคูหาทำให้คิดว่าอาจเป็นเจดีย์ทรงปราสาทแล้ว

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปเชื่อว่าพระเจ้าแสนเมืองมาควรเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดในการสร้างเจดีย์หลวง พระองค์โปรดให้

^{๑๑๑} พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย ร้อยตำรวจโท แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๑๕

บูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงเป็นการใหญ่ แต่พระองค์สวรรคตลงเสียก่อน พระมเหสีของพระองค์เป็นผู้อุปถัมภ์
 ต่อจนสำเร็จ ดังข้อมูลในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า “พระเจ้าแสนเมืองมา พระชนมายุ ๓๙ ปี ครองราชสมบัติใน
 เมืองเชียงใหม่ ๑๖ ปี พระองค์ทรงเริ่มก่อสร้างเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่ เมื่อเจดีย์หลวงยังไม่เสร็จก็
 สวรรคต พระราชินีผู้เป็นอัครมเหสีของพระองค์โปรดให้ทำยอดพระธาตุเจดีย์หลวงจนเสร็จฯ”^{๙๙}

ครั้นต่อมาในสมัยพระเจ้าติโลกราชได้โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ถือเป็นงาน
 บุญใหญ่ในสมัยนั้น มีการขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้น มั่นคงขึ้น นำโดยพระมหาสามิเมธังกรผู้ไปบวชเรียนใหม่ที่
 ลังกาทวีป เชื่อว่ารูปทรงของเจดีย์หลวงที่เห็นในปัจจุบันเป็นผลมาจากการปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ (ภาพที่ ๖.๑๐) ชิน
 กาลมาลีปกรณ์ได้บันทึกไว้ดังนี้

“...ท่านมหาสามิเมธังกร ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากพระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิให้
 ขุดรอบๆ พระธาตุเจดีย์หลวงองค์เก่า กว้างประมาณ ๑๐ สอก ลึกแค่ศีรษะคนเพื่อทำ
 รากฐานเจดีย์ ก่อให้เป็นวัดถ่มันคงยิ่งขึ้น แล้วนำเอาแผ่นศิลาอันเป็นมณฑปทองคำเปลว
 ด้วยตนเอง แล้ววางเป็นศิลาฤกษ์... นายช่างได้รวมสิ่งของที่ใส่ลงในนั้นทั้งหมดก่อรวมไป
 กับแผ่นศิลาฤกษ์นั้น และเจดีย์นั้น เริ่มก่อตั้งแต่เดือน ๓ เสร็จเรียบร้อยในเดือน ๖... พระ
 ธาตุเจดีย์หลวงเมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว มีระเบียบกระพุ่มยอดเป็นอันเดียว ฐาน
 กว้างยาวด้านละ ๕๒ สอก สูง ๙๒ สอก ครั้นแล้วจึงทำแท่นวางดอกไม้แต่ละด้านยาว
 ประมาณ ๕๗ สอก สูง ๒ สอกกว่าๆ แล้วให้ก่อกำแพงศิลาแลงทั้ง ๔ ด้าน เพื่อจะรักษา
 องค์พระธาตุไว้ยาว ๒๒๘ สอก กว้าง ๑๕๐ สอก... เมื่อถือปูนพระเจดีย์นั้นแล้วเสร็จ... ก็
 ทรงกระทำการฉลองพระธาตุเจดีย์หลวงเป็นการใหญ่... ต่อจากนั้นโปรดให้ห่มองค์พระ
 เจดีย์หลวงด้วยแผ่นทองแดงอันอาบด้วยน้ำตะโกทอง ตั้งแต่ยอดถึงฐานธรรณีแล้วให้ปิด
 ทองคำเปลวอีกชั้นหนึ่ง...”^{๑๐๐}

จากนั้นยังมีข้อความกล่าวถึงการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงโดยพระเจ้าติโลกราช เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๒
 โดยเรียกเจดีย์หลวงว่า ราชกฎงคงมารวกับจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ ข้อมูลสำคัญอันเกี่ยวข้องกับศรีลังกา คือ
 พระบรมสารีริกธาตุที่นำมาบรรจุอยู่ในเจดีย์หลวงครั้งนี้มีอายุเชิฐุมมาจากศรีลังกาโดยพระมหาธัมมคัมภีระ
 ความว่า

“...ต่อจากนั้น ในปีจอ จุลศักราช ๘๔๐ พระเจ้าติโลกราชราชาโปรดให้สีหโคต
 เสนาบดีก่อเสริมราชกฎงคงเก่า ครั้นพระเจ้าแสนเมืองมาทรงสร้างไว้ ราชกฎที่เสริมใหม่
 นั้น ทั้งใหญ่ทั้งสูงกว่าองค์เก่า จริงอยู่ ราชกฎใหม่นั้นฐานกว้างด้านละ ๓๕ วา สูง ๔๕ วา

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

มีระเบียบกระพุ่มยอดเป็นอันเดียว นำเลื่อมไสยงัก เป็นจุดเด่นแห่งราชธานีเชียงใหม่
งามเพียงดั่งพระธาตุจุฬามณีเจดีย์ในเมืองสักการะ อันเป็นของท้าววสพ พระบรม
สารีริกธาตุที่พระมหาอัมมคัมภีร์เถระนำมาจากลังกาทวีปเพื่อนมัสการกราบไว้วันนั้น เวลา
นั้น สีหโคตรเสนาบดีได้บูชาสืบทอดกันมา สีหโคตรเสนาบดีจึงบรรจพุทธพระบรมสารีริกธาตุ
นั้นไว้ในราชอุฏฐาน ตั้งแต่เริ่มก่อเสริมราชอุฏฐานกระทั่งเสร็จ เกิดอัศจรรย์หลายอย่าง
หลายประการด้วยเดชานุภาพแห่งพระบรมสารีริกธาตุ...”^{๕๐}

ภาพที่ ๖.๑๐ เจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่

๒๐๘๘ ทำให้ส่วนยอดหักพังลงมา ในขณะที่ตำนานเชียงใหม่ปางเดิมซึ่งฉบับที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้นจารขึ้นเมื่อ
พ.ศ.๒๔๙๕^{๕๓} แต่ไม่ทราบว่ามิตันฉบับที่เก่าแก่กว่านี้อีกหรือไม่ ได้กล่าวถึงพระเจดีย์หลวงว่าหมื่นด้ามพร้าคด
ได้ไปเรียนศาสตร์ศิลป์ทั้งมวลจากสำนักศิลาโฆษจากลังกาและตักศิลา เป็นนายช่างสร้างเจดีย์หลวงใน
สมัยพระเจ้าติโลกราช^{๕๔} แน่แน่นอนว่าตำนานนี้อาจจะคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงหลายอย่าง แต่การที่
ปรากฏชื่อลังกาทวีปในฐานะสถานที่เรียนของหมื่นด้ามพร้าคดนั้น อาจเป็นร่องรอยความทรงจำว่าศรีลังกาเป็น
สถานที่ศูนย์รวมศิลปวิทยาการด้านพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ก็เป็นได้

ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารฉบับต่างๆ ที่กล่าวมานี้ข้างต้นมีรายละเอียดการสร้างและการปฏิสังขรณ์ที่
แตกต่างกัน ดังนั้นการกำหนดอายุเจดีย์หลวงโดยใช้เอกสารเป็นต้นนี้อาจทำให้มีปัญหาได้ แต่จากกระบวนการ

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

^{๕๑} พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, หน้า ๓๔๑.

^{๕๒} สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗), คำนำไม่ปรากฏเลขหน้า.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

พงศาวดารโยนกได้ให้
ข้อมูลเพิ่มเติมออกไปว่า พระเจ้า
ติโลกราชโปรดให้หมื่นด้าม
พร้าคดหรือสีหโคตรเสนาบดีไปยัง
ศรีลังกาเพื่อถ่ายแบบโลหะ
ปราสาทและรัตนมาลาเจดีย์มา
สร้างด้วย การปฏิสังขรณ์นั้นได้
เสริมฐานกว้างเป็น ๓๕ วา สูง
๔๕ วา บรรจพุทธพระบรมสารีริกธาตุ
ที่พระมหาอัมมคัมภีร์เถระได้มา
จากศรีลังกาไว้ในเจดีย์^{๕๑} ครั้น
ต่อมาเกิดแผ่นดินไหวเมื่อ พ.ศ.

ศึกษาทางด้านรูปแบบของนักประวัติศาสตร์ศิลปะทำให้เชื่อว่าเจดีย์หลวงในสภาพที่เห็นในปัจจุบันเป็นผลจากการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยพระเจ้าติโลกราช แสดงพัฒนาการที่ศิลปะคลายมาจากเจดีย์ทรงปราสาทรุ่นเก่ากว่า เช่น เจดีย์ทรงปราสาทรุ่นเก่ามี ๕ ยอด แต่เจดีย์หลวงเชื่อว่ามีเพียง ๑ ยอด อันเป็นรูปแบบในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ พ้องกับที่ขียนกาลมาลีปกรณ์บันทึกว่าภายหลังจากการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยพระเจ้าติโลกราช แล้วส่วนยอด “มีระเบียงกระพุ่มยอดเป็นอันเดียว” ทั้งยังประดับลวดลายปูนปั้นลายพรรณพฤกษาหรือที่นิยมเรียกว่าลายเครือล้านนา ซึ่งนิยมมากในระยะนี้เช่นกัน ประติมากรรมรูปช้างที่ล้อมรอบฐานเจดีย์ก็ควรเป็นงานที่สร้างขึ้นในช่วงนี้^{๔๔}

ในส่วนของความสัมพันธ์กับศรีลังกาของเจดีย์หลวงมีอยู่ ๓ ประการ โดยสังเกตได้จากตำนานและรูปแบบศิลปกรรม ประการแรก พระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในการบูรณปฏิสังขรณ์คือพระเมธังกร ท่านเป็นพระสงฆ์นิคายวัดป่าแดงหรือสีลนิกาย เป็นหนึ่งในพระสงฆ์กลุ่มที่ไปบวชใหม่ในลังกาทวีปและกลับมาเผยแผ่พุทธศาสนาในเชียงใหม่ หรือหากเป็นหมื่นด้ามพร้าคดเป็นนายช่างก็พบว่าท่านได้เดินทางไปลังกาทวีปเพื่อเรียนศิลปวิทยาการหรือถ่ายแบบสิ่งก่อสร้างที่ลังกามายังเจดีย์หลวง ประการที่สอง พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ภายในนั้นได้รับการอัญเชิญมาจากศรีลังกาโดยพระมหาธัมมคัมภีร์เถระ ซึ่งเป็นพระภิกษุชาวลังกานาที่ไปอุปสมบทใหม่ยังลังกาทวีปเช่นกัน และเป็นผู้นำของนิคายวัดป่าแดง ทำให้คิดต่อได้ว่าพระบรมสารีริกธาตุตลอดจนปูนยิววัตถุที่นำมาจากศรีลังกาสู่ล้านนาระยะนี้น่าจะมีมากพอสมควร ผู้คนในระยะนั้นอาจมีมุมมองว่าพระบรมสารีริกธาตุก็ดี ปูนยิววัตถุใดๆ ก็ดี หากเป็นของที่มาจากศรีลังกาย่อมเป็นสิ่งดีสิ่งประเสริฐ ประการที่สาม การทำประติมากรรมช้างล้อมฐานเจดีย์ ชาวพุทธระยะนี้น่าจะมีมุมมองว่าการทำช้างล้อมเช่นนี้เป็นภาพตัวแทนความเป็นเจดีย์สถานตามชนบลังกา ประเด็นดังกล่าวนี้ได้อธิบายแล้วในการวิเคราะห์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชและเจดีย์ช้างล้อมสุโขทัย

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศรีลังกากลับได้พบว่าเจดีย์หลวงมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกันกับเจดีย์ในศรีลังกา ซึ่งเป็นดินแดนที่นิยมทำเจดีย์ทรงกลม แต่เจดีย์หลวงเป็นเจดีย์ทรงปราสาทที่พัฒนาสืบต่อจากเจดีย์ล้านนาตอนต้น ซึ่งสืบทอดแบบแผนมาจากเจดีย์ในศิลปะหริภุญชัยและพม่าสมัยพุทธาม^{๔๕} สะท้อนให้เห็นว่าท่ามกลางพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่ไหลบ่าเข้าสู่ล้านนา ท่ามกลางปูนยิววัตถุที่อัญเชิญมาจากศรีลังกาเช่น พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในเจดีย์หลวง ท่ามกลางความนิยมทำช้างล้อมเจดีย์แบบศรีลังกา แต่พุทธศิลป์ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามศรีลังกาทุกประการ โดยยังมีพุทธศิลป์ดั้งเดิมที่สืบทอดมาแต่อาณาจักรหริภุญชัยและพม่า ทำให้เกิดการทำช้างล้อมกับเจดีย์ทรงปราสาทขึ้น ถือเป็นสิ่งที่พัฒนาขึ้นในล้านนาเอง

เจดีย์หลวงอาจสร้างขึ้นเนื่องในคติความเชื่ออันพิเศษแตกต่างไปจากเจดีย์อื่นๆ เห็นได้จากขนาดที่ใหญ่โตกว่าเจดีย์อื่นอย่างชัดเจน ทั้งยังตั้งอยู่กลางเมืองเชียงใหม่ จนขียนกาลมาลีปกรณ์ต้องบันทึกไว้ว่า “เป็นจุดเด่นแห่งราชธานีเชียงใหม่” อาจเทียบคติการสร้างไว้กลางเมืองได้กับพระมหาธาตุกลางเมืองที่พบได้ตาม

^{๔๔} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, *เจดีย์ในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และพลังศรัทธา*, หน้า ๓๘๑-๓๘๗.

^{๔๕} สรุปลงความจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๓-๓๕๓, ๓๗๘-๓๘๗.

บ้านเมืองต่างๆ ในดินแดนไทยที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น เช่น ปรากฏพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี เจดีย์มหาธาตุสุโขทัย

แม้ว่าจะมีช่างลัทธิฐานของเจดีย์หลวง แต่แนวคิดว่าจำลองมาจากมหาธาตุแห่งมหาวิหารก็อาจยังไม่ชัดเจนนัก เพราะรูปทรงเจดีย์แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง แต่การที่พงศาวดารโยนกระบุว่าหมื่นด้ามพร้าคดไปลังกาหริบเพื่อถ่ายแบบโลหะปราสาทและรัตนมาลาเจดีย์มาสร้างก็อาจเป็นร่องรอยความสัมพันธ์กับมหาธาตุ เพราะชื่อหนึ่งของสถูปนี้คือรัตนมาลาเจดีย์ แต่การเป็นเจดีย์ทรงปราสาทก็สะท้อนการปรับเปลี่ยนจากต้นแบบมาสู่ความเป็นท้องถิ่น ช่างลัทธิเจดีย์อาจมีความหมายใหม่นอกเหนือไปจากความหมายกว้างๆ ว่าเป็นช่างเจียพระบรมสารีริกธาตุ ช่างค้ำจุนพุทธศาสนา หรือช่างหนูนัจจรวาล^{๔๗} กล่าวคือ ชินกาลมาลีปกรณ์ได้เปรียบเทียบเจดีย์หลวงไว้ว่างามดังจواهرณีเจดีย์บนสวรรค์ของพระอินทร์ เป็นไปได้หรือไม่ว่าประติมากรรมรูปช้างรับฐานเจดีย์อาจเชื่อมโยงไปถึงช้างเอราวัณพาหนะของพระอินทร์ แต่แทนที่จะทำเพียงตัวเดียวมีหลายเศียรข้างกลับเลือกทำหลายตัว^{๔๘} นอกจากนี้ยังมีข้อมูลว่ามีการตั้งนามให้ช่างลัทธิของเจดีย์หลวงจำนวน ๘ ชื่อคือ เมฆบังวัน ช่มพลแสน ดาบแสนด้าม หอกแสนลำ ก้องแสนหลัง หน้าไม้แสนเบียง แสนเชือก้าน ไฟแสนเต่า^{๔๙} แม้ไม่อาจทราบได้ว่าชื่อของช่างเหล่านี้ตั้งขึ้นเมื่อใด แต่ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการแปลความหมายที่แตกต่างไปจากศรีลังกา โดยช่างกลายเป็นสัญลักษณ์ของช่างศึก หรือเกี่ยวข้องกับการศึกสงคราม ช่างทั้ง ๘ ตัวเหล่านี้และช่างอีก ๒ ตัวที่หัวเรียงทำหน้าที่เป็นอารักษ์ปกป้องรักษาเมืองเชียงใหม่ มีพิธีเชษฐวงบูชาเพื่อให้เกิดสิริมงคลและความมั่นคง^{๕๐}

อนึ่ง สำหรับข้อมูลที่ปรากฏในพงศาวดารโยนกว่าหมื่นด้ามพร้าคดได้ไปยังศรีลังกาเพื่อถ่ายแบบโลหะปราสาทและรัตนมาลาเจดีย์มาสร้างเจดีย์หลวง และตำนานเชียงใหม่ปางเดิมที่ระบุว่าท่านเคยไปศึกษาวิชาที่ลังกาและดักกศิลา สะท้อนให้เห็นถึงความคิดหรือมุมมองที่มีต่อศรีลังกาในฐานะศูนย์กลางความเจริญทางศิลปวิทยาการแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนา เป็นต้นแบบของเจดีย์สถานต่างๆ อย่างไรก็ตาม สภาพของโลหะปราสาทในระบุนั้นได้พังทลายลงจนไม่เหลือสิ่งใดให้จำลองได้แล้ว รูปลักษณะของโลหะปราสาทในความรู้ของชาวล้านนาจึงมีแต่เมฆในภาพที่เกิดขึ้นจากคำพรรณนาในคัมภีร์มหายาคะ ที่ระบุว่าพระอรหันต์ได้ขึ้นไปยังสวรรค์แล้วเขียนภาพวิมาน (ปราสาท) ลงมาให้ช่างทำตาม ได้รับคำยกย่องว่าสวยงามดังวิมานหรือปราสาทเทวดา หากสิ่งที่พงศาวดารโยนกระบุไว้เป็นจริง ความเกี่ยวข้องระหว่างโลหะปราสาทกับเจดีย์หลวงก็มีเพียง

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘๘.

^{๔๘} เกี่ยวกับการทำประติมากรรมรูปช้างหลายเศียรรองรับปราสาทของพระอินทร์มีตัวอย่างที่ชัดเจนอยู่ที่รูปจำลองเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย โดยวิมานของพระอินทร์ที่ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุมีช่างลัทธิรับอยู่พื้นฐาน

^{๔๙} สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, หน้า ๓๑๖.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๔-๓๙๕.

แนวความคิดการเป็นสถาปัตยกรรมทรงปราสาท ส่วนรัตนมาลาเจดีย์เป็นอีกชื่อหนึ่งของมหาสถูปแห่งมหาวิหาร ซึ่งมีชื่อเรียกหลายชื่อ^{๕๑} เช่น สุวรรณมาลิกเจดีย์ รุวลเวลิเสยะ นับเป็นร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างกันที่น่าสนใจ

การทำเจดีย์ทรงปราสาทมีขั้วล้อมแพร่หลายในล้านนาอย่างมาก หนึ่งในตัวอย่างที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งคือ เจดีย์วัดเชียงมั่น (ภาพที่ ๖.๑๑) รูปแบบโดยรวมทำให้นึกถึงเจดีย์หลวง ทั้งยังมีจารึกวัดเชียงมั่นที่ระบุว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๔ จึงเชื่อว่าเจดีย์วัดเชียงมั่นองค์นี้เป็นงานในรัชกาลพระเจ้าติโลกราชที่ได้รับการปฏิสังขรณ์ให้อยู่ในสภาพดีมาโดยลำดับ^{๕๒}

ภาพที่ ๖.๑๑ เจดีย์วัดเชียงมั่น เมืองเชียงใหม่

๖.๑.๔ พระธาตุช้างค้ำกับบทบาทของพุทธศิลป์สุโขทัยและการเป็นพระธาตุศูนย์กลางเมืองน่าน

วัดพระธาตุช้างค้ำมีชื่อเต็มว่าวัดหลวงกลางเวียง จากตำแหน่งที่ตั้งเห็นได้ว่าคอนข้างอยู่กลางเมืองน่านจึงเชื่อว่าตั้งใจให้เป็นวัดศูนย์กลางเมืองชัดเจน (ภาพที่ ๖.๑๒) พระธาตุช้างค้ำจึงเทียบได้ว่าเป็นพระธาตุกลางเมืองน่าน เทียบคลิดได้กับวัดมหาธาตุประจำเมืองต่างๆ เช่น มหาธาตุสุโขทัย มหาธาตุอยุธยา

พระธาตุช้างค้ำ

ภาพที่ ๖.๑๒ ที่ตั้งวัดพระธาตุช้างค้ำเมืองน่าน

พระธาตุช้างค้ำ (ภาพที่ ๖.๑๓) เป็นเจดีย์ขั้วล้อมเก่าแก่องค์เดียวของเมืองน่าน ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด ครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๗๔ โดยพญาหลวงพลเทพลิขัย ต่อมามีการบูรณะครั้งใหญ่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ครานั้นพระธาตุช้างค้ำได้หักพังลงจึงได้บูรณะขึ้นมาใหม่ดังรูปทรงที่เห็นใน

^{๕๑} T. G. Kulatunga, *Mahavihara (the great Monastery) at Anuradhapura*. (Maharagama: Tharanjee Prints, 2002), p.25-28.

^{๕๒} สุรพล คำวิหกุล, *เจดีย์ขั้วล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาล้านนาในประเทศไทย*, หน้า ๒๐๘-๒๑๑.

ปัจจุบัน^{๕๓}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์เมื่อราว ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา แต่ก็เชื่อว่าส่วนฐานข้างล้อมควรเป็นร่องรอยดั้งเดิมที่มีมานานแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เพราะความแพร่หลายของเจดีย์ข้างล้อมในล้านนาเกิดขึ้นในระยะนี้ ไม่ควรเพิ่งเพิ่มเติมขึ้นในศตวรรษครั้งหลังเพราะเป็นระยะเวลาที่ความแพร่หลายของเจดีย์ข้างล้อมได้หมดลงแล้ว

เมืองน่านมีสายสัมพันธ์อันดีกับเมืองสุโขทัยมาแล้วตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยพบหลักฐานความสัมพันธ์จากจารึกปูขุนจิดขุนจอตที่พบจากวัดมหาธาตุสุโขทัย และจารึกคำปู่สวดที่พบจากวัดพระธาตุช้างค้ำ เนื้อหากล่าวถึงการเป็นสัมพันธ์มิตรกันระหว่างปูพญาแห่งเมืองน่าน เข้าใจว่าเป็นพญาผากอง กับหลานพญาแห่งเมืองสุโขทัย คือพญาลิไท ผู้ใดผลิตลัญญาจะได้รับโทษตามคำสาปแช่ง^{๕๔}

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ นี้สุโขทัยถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในดินแดนไทย ในระยะนี้ได้พบหลักฐานพุทธศิลป์สุโขทัยในเมืองน่านค่อนข้างมาก เช่น พระพุทธรูปที่หล่อขึ้นโดยพญาสารสาสมเจ้าเมืองน่านเมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๐^{๕๕} อยู่ที่วัดพระธาตุช้างค้ำและวัดพญาเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัยที่วัดสวนตาลก็คงสร้างในระยะนี้เช่นกัน ดังนั้นพระธาตุช้างค้ำซึ่งเป็นเจดีย์ข้างล้อมก็น่าจะเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและพุทธศิลป์จากสุโขทัยที่เผยแพร่เข้ามาถึงเมืองน่านระยะนี้

อนึ่ง พระธาตุช้างค้ำมีชุดบัวถลา ๓ ชั้นรองรับองค์ระฆังตามแบบสุโขทัย ไม่ได้ใช้ชุดฐานบัว ๓ ชั้นตามแบบล้านนา จึงถือว่าเป็นอีกหนึ่งหลักฐานที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพระธาตุช้างค้ำกับพุทธศิลป์สุโขทัย

เมื่อพิจารณาพระธาตุช้างค้ำร่วมกับเจดีย์ข้างล้อมอื่นที่กล่าวไปแล้ว คือ เจดีย์ประธานวัดสวนดอกเจดีย์ประธานวัดป่าแดงหลวง จะพบประเด็นที่น่าสนใจว่าทั้ง ๓ องค์ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์สุโขทัย

ภาพที่ ๖.๑๓ พระธาตุช้างค้ำ เมืองน่าน

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓.

^{๕๔} กรมศิลปากร. "จารึกปูขุนจิดขุนจอต" ใน *จารึกสมัยสุโขทัย*, หน้า ๑๑๘-๑๒๗ และ กรมศิลปากร. "จารึกคำปู่สวด" ใน *จารึกสมัยสุโขทัย*, หน้า ๑๗๕-๑๘๑.

^{๕๕} กรมศิลปากร. *จารึกสมัยสุโขทัย*, หน้า ๑๔๔-๑๕๒. และดูความเห็นว่พระพุทธรูปกลุ่มนี้เป็นพระพุทธรูปที่เกี่ยวข้องกับศิลปะสุโขทัยได้ใน สันติ เล็กสุขุม. *ศิลปะสุโขทัย*, หน้า ๗๘.

จนอาจกล่าวได้ว่าภายใต้ภาพลักษณ์ว่าเจดีย์ช้างล้อมเป็นตัวแทนของความเป็นพุทธสถานตามแบบแผนลังกา แต่ในทางรูปแบบกลับพบว่าเจดีย์ช้างล้อมในล้านนานั้นจะรับผ่านมาจากสุโขทัย ไม่ใช่การกลับไปจำลองแบบที่ลังกาโดยตรง

นอกจากนี้ การที่พระธาตุช้างค้ำเป็นพระธาตุกลางเมืองน่านย่อมสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองอันเป็นพิเศษต่อเจดีย์ช้างล้อมของคนเมืองน่านสมัยนั้น ซึ่งอาจเป็นความคิดที่ห่างไกลกันกับที่ชาวเชียงใหม่มีต่อเจดีย์หลวงอันเป็นเจดีย์ช้างล้อมกลางเมืองของตน ทั้งนี้การทำเจดีย์ช้างล้อมไว้กลางเมืองอาจเกี่ยวข้องไม่มากนักน้อยกับเจดีย์วัดช้างล้อมเมืองศรีสะเกษที่ตั้งอยู่กลางเมืองเช่นกัน

๖.๒ ความสัมพันธ์กับศรีลังกาจากการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดมหาโพธาราม

วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอดสร้างขึ้นโดยพระเจ้าติโลกราช เมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๙ ชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงมูลเหตุไว้ว่า พระองค์ได้สดับธรรมบรรยายจากพระภิกษุสายวัดป่าแดงเรื่องอานิสงส์ของการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ จึงมีพระราชประสงค์จะปลุกบ้าง เมื่อได้พิจารณาสถานที่อันควรแล้วจึงโปรดให้สร้างวัดเพื่อปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งก็คือวัดมหาโพธารามนั่นเอง โปรดให้นิมิตต์พระมหาเถระชื่ออุตตมปัญญามาครองวัด^{๔๖}

ชินกาลมาลีปกรณ์ได้เล่าต่อไปว่า “...ครั้นทรงปลุกต้นพระมหาโพธิ์เสร็จแล้ว พระองค์โปรดให้จัดพิธีทั้งปวง คือ สร้างเวทีเหมือนต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธทรงผจญมารและสร้างสัตตมหาสถาน ต่อจากนั้น ในบิวกอ จุลศักราช ๘๓๘ (พ.ศ. ๒๐๒๐) โปรดให้สร้างมหาวิหารในอารามนั้น...”^{๔๗} ข้อความข้างต้นนี้ทำให้คิดได้ว่าคงมีการส่งคนเดินทางไปยังพุทธศยาประเทศอินเดีย สถานที่ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ สถานที่ที่ตั้งต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดมหาโพธารามมีประวัติว่าเป็นที่ก้านสาขาของต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาจากลังกาทวีป เป็นหนึ่งในหลักฐานหลายอย่างในล้านนาที่สะท้อนมุมมองว่าศรีลังกาเป็นศูนย์กลางในด้านพุทธศาสนา เป็นดินแดนที่มีปฐมนิยวัตตักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ที่ท่ามกลางรูปทรงของวิหารมหาโพธิ์ที่สัมพันธ์กับวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธศยา ก็พบแรงบันดาลใจจากศิลปะศรีลังกาเข้ามาผสมผสานด้วย

ภาพที่ ๖.๑๔ วิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม

^{๔๖} พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย ร้อยคำรวจโท แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๒๓.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน.

พระพุทธเจ้าได้ผจญมาร เพื่อจำลองอาคารสถานที่ต่างๆ มาไว้ยังวัดมหาโพธาราม เวทีคงหมายถึงบัลลังก์ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ส่วนสัตตมหาสถานคือสถานที่เจ็ดแห่งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตลอด ๗ สัปดาห์หลังตรัสรู้แห่งละ ๑ สัปดาห์ แต่ละแห่งนั้นมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่เนื่องกับพุทธประวัติตอนนั้นๆ ตั้งอยู่ จากนั้นจึงสร้างมหาวิหารซึ่งก็คือวิหารมหาโพธิ์หรือวิหารเจ็ดยอดนั่นเอง (ภาพที่ ๖.๑๔)

จากการศึกษาของนักวิชาการท่านต่างๆ เกี่ยวกับประเด็นคำถามว่าวิหารมหาโพธิ์จำลองแบบมาจากพุทธคยาจริงหรือไม่ หรือได้จำลองแบบจากแห่งอื่นเช่นพุกาม ได้มีผู้วิจัยประเด็นนี้ไว้อย่างละเอียดจนได้ข้อมูลได้ว่าได้รับแรงบันดาลใจจากทั้งพุทธคยาและพุกามมาผสมผสานกัน ทั้งยังมีความเป็นท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากสองแห่งนั้น อันเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา^{๔๔} ผู้ที่ศึกษาไว้มาก คือ เอ บี กริสโวลด์ ได้วิเคราะห์ว่าวิหารมหาโพธิ์วัดเจ็ดยอดเกี่ยวข้องกับวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยาและพุกาม โดยสิ่งที่คล้ายกับพุทธคยามีเช่น เสาแปดเหลี่ยมที่มองเห็นด้านเดียวซึ่งประดับผนังด้านนอก ยอดคิขรทั้ง ๕ ยอดมีมุขเล็ก ๗ ลายอมลภาวะที่ประดับคิขร หลุมปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่อยู่บนลานด้านตะวันตก ส่วนที่คล้ายกับพุกามมีเช่น ทำเจดีย์ทรงระฆังอยู่บนมุขด้านตะวันออก^{๔๕}

ประเด็นที่น่าพิจารณาคือ ความสัมพันธ์ระหว่างวิหารโพธิ์วัดเจ็ดยอดกับวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยามีแสดงให้เห็นว่าชาวล้านนาคิดเห็นว่าพุทธคยาคืออย่างไร กล่าวคือเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้และเป็นที่ตั้งของต้นพระศรีมหาโพธิ์ แต่ประเด็นที่ควรวิเคราะห์ต่อ ได้แก่ ทำมาไม่มากนักของต้นพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยามาปลูก แต่กลับนำต้นพระศรีมหาโพธิ์จากวัดป่าแดงหลวงซึ่งนำมาจากศรีลังกาอีกทอดหนึ่งมาปลูก ดังความในเชิงกลามกสิปกรณ์ว่า “...ปิฎก จุลศักราช ๘๑๗ (พ.ศ.๑๔๕๙) แล้วโปรดให้ปลูกต้นโพธิ์ในอารามนั้นในปิเดียวกัน จริยังอยู่ พระภิกษูก่อนๆ ไปสืบทแล้วนำพืชกิ่งโพธิ์เบื้องขวามาจากสิหลันนั้น เอามาปลูกไว้ในอารามเชิงคยสุเทพ (วัดป่าแดงมหาวิหาร) ครั้งนั้นพระราชโอรสโปรดให้นำพืชจากมหาโพธิ์ต้นเชิงคยสุเทพนั้น แล้วปลูกไว้ในอารามที่สร้างขึ้นนี้ เพราะเหตุที่ต้นมหาโพธิ์ปลูกในอารามนี้จึงปรากฏชื่อว่า วัดมหาโพธาราม...”^{๖๐}

๖.๒.๑ เหตุผลที่ใช้ต้นพระศรีมหาโพธิ์จากศรีลังกามาปลูกที่วัดมหาโพธาราม

การที่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดมหาโพธารามมิได้นำมาจากพุทธคยาทั้งที่พระเจ้าติโลกราชได้ส่งคนไปสถานที่นั้นเพื่อจำลองแบบวิหารมหาโพธิ์ อาจเป็นเพราะความเชื่อของชาวล้านนาที่รับผ่านมาจากลังกาทวีปที่เชื่อว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาตายลงตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแล้ว ดังนั้นต้นที่เก่าแก่ที่สุดอันเป็นหน่อเนื้อของต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่สืบมาจากพุทธคยาก็คือต้นที่ปลูกที่มหาวิหารเมืองอนุราปุระ ความคิดนี้ปรากฏร่องรอยอยู่ในคัมภีร์ที่แต่งขึ้นทั้งในศรีลังกาและล้านนา

^{๔๔} อานรายละเอียดใน ฉัตรแก้ว สิมารักษ์. “ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพมุนูประดับผนังวิหารเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔-๔๑.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑-๓๔.

^{๖๐} พระรัตนปัญญาเถระ. *ชินกาลอมภีปกรณ์*. แปลโดย ร้อยตำรวจโท แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า ๑๒๓.

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่สำนักมหาวิหารเมืองอนุราธปุระ (ภาพที่ ๖.๑๕) ถือว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของศรีลังกา เพราะเป็นหนึ่งในโสฬสมหาสถาน หรือสถานที่สิบหกแห่งในศรีลังกาที่พระพุทธองค์เคยเสด็จมาและมีพระพุทธพยากรณ์ว่าภายหน้าในตำแหน่งนั้นจะเป็นอะไร จะมีความสำคัญอย่างไร ในกรณีสถานที่ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้ปรากฏในคัมภีร์ที่ปวงศ์ว่า “...แล้วไปยังสถานที่ที่จะปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มหาเมฆวัน ต้นโพธิ์

ภาพที่ ๖.๑๕ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ มหาวิหาร อนุราธปุระ

ของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนทั้งสามพระองค์ก็ได้ปลูกไว้ที่นี่ เสด็จไปเยี่ยมแล้วเข้าสมาธิที่นั่น ทรงพยากรณ์ว่า ต้นโพธิ์เคยอยู่ที่นี้มา ๓ ต้นแล้ว ในพุทธกาลก่อน ต้นโพธิ์ของตถาคตก็จะได้ประดิษฐาน ณ ที่นี้ในอนาคต...”^{๖๐} เกี่ยวกับการเป็นที่ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ของพระอิตตพุทธเจ้า ๓ พระองค์ก่อนหน้านั้นได้ปรากฏในคัมภีร์อื่นๆ ด้วย เช่น มหาวงศ์

คัมภีร์ที่แต่งขึ้นในศรีลังกาเช่นมหาวงศ์กล่าวว่ามีพุทธศาสนาได้เข้ามาตั้งมั่นในศรีลังกาครั้งรัชกาลพระเจ้าทวานัมปิยติสสะต้นพระศรีมหาโพธิ์ก็ได้รับการอัญเชิญมาจากอินเดียโดยพระนางสังฆมิตตาเดวี ซึ่งเป็นธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช ความเป็นมาที่สำคัญของต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้มีว่า ด้วยอำนาจของพระพุทธานิष्ठฐานทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชมีพระราชประสงค์จะอัญเชิญกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ไปยังศรีลังกา พระองค์จึงเสด็จไปตัดกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ มอบหมายให้พระสังฆมิตตาเดวีอัญเชิญไปยังศรีลังกา พระเจ้าทวานัมปิยติสสะนำไปปลูกยังมหาเมฆวันอุทยานซึ่งก็คือมหาวิหารนั่นเอง ระหว่างการอัญเชิญมาปลูกได้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ขึ้น เช่น พญานาคมาบูชา ต้นพระศรีมหาโพธิ์เหาะขึ้นไปบนอากาศ มีการนำกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้ไปปลูกยังอารามต่างๆ ทั่วศรีลังกา ในช่วงท้ายคัมภีร์มหาวงศ์ได้บรรยายถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาในอินเดียว่าได้ตายลง เพราะพระนางติสราหเทวี มเหสีพระองค์ใหม่ของพระเจ้าอโศกมหาราช เกิดจิตริษยาต้นพระศรีมหาโพธิ์ เนื่องด้วยพระเจ้าอโศกมหาราชเสด็จไปนมัสการต้นพระศรีมหาโพธิ์อยู่เนื่องๆ จนคิดว่ารักต้นพระศรีมหาโพธิ์มากกว่าพระนาง จึงใช้คนเอาเงี่ยงปลากระเบนที่มีพิษไปแทงต้นพระศรีมหาโพธิ์จึงตาย จากนั้นเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชทราบข่าวก็ได้ประจวบและสวรรคตลงไม่นานหลังจากนั้น^{๖๑}

^{๖๐} คัมภีร์ที่ปวงศ์. แปลโดย ฉัตรสมุหาลย์ กบิลสิงห์ (ภิกษุณีธัมมกันธา), หน้า ๑๔.

^{๖๑} กรมศิลปากร. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑ (หมวดศาสนาจักร) คัมภีร์มหาวงศ์, หน้า ๒๓๘-๒๖๒. อ่านรายละเอียดในบทที่ ๒ หัวข้อ ๒.๓ ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาและเจดีย์สถานสำคัญในศรีลังกาในระยะแรกประดิษฐานพุทธศาสนา

เนื้อความโดยสรุปข้างต้นช่วยสร้างภาพความสำคัญ ความศักดิ์สิทธิ์ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้อย่างมาก ด้วยกลวิธีเล่าเรื่องดังนี้

๑. พระพุทธองค์มีพระพุทธานุญาตต้นพระศรีมหาโพธิ์ของพระองค์จะปลูก ณ ที่นี้ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เคยเป็นที่ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ของพระอิตติพุทธเจ้าอีก ๓ พระองค์

๒. มีเกี่ยวข้องกับกษัตริย์พระองค์สำคัญ ๒ พระองค์ คือ พระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นธรรมราชาองค์สำคัญ เป็นผู้ตักกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาด้วยพระองค์เอง ช่วยย้าว่าเป็นหน่อเนื้อของต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ และพระเจ้าเวทนามปิยติสสะ กษัตริย์ศรีลังกาที่ยอมรับนับถือพุทธศาสนาพระองค์แรก เป็นผู้ปลูกด้วยพระองค์เอง

๓. กล่าวถึงปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่ช่วยเสริมศรัทธาต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้

๔. ช่วงท้ายได้กล่าวว่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นเดิมที่พุทธคยาได้ตายลงแล้ว ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มหาวิหารเมืองอนูราธปุระซึ่งเป็นหน่อเนื้อที่ได้รับการตัดกิ่งมาจึงกลายเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์แทนที่อย่างสมบูรณ์

เมื่อตรวจสอบกับคัมภีร์ที่แต่งขึ้นในล้านนาเช่นชินกาลมาลีปกรณ์พบว่าเรื่องราวของต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มหาวิหารเมืองอนูราธปุระได้รับการบันทึกไว้มันแตกต่างไปจากคัมภีร์มหาวงศ์เลย เพียงแต่มีข้อความที่ย่นย่อกว่า ช่วงท้ายได้ย้าว่ต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นเดิมที่พุทธคยาในอินเดียได้ตายลงแล้ว เพราะเมฆสีของพระเจ้าอโศกมหาราชโกรธแค้นต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพราะเข้าใจเองว่พระเจ้าอโศกมหาราชรักต้นพระศรีมหาโพธิ์มากกว่านาง จึงเอาเงี่ยงปลาทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นเหตุให้พระเจ้าอโศกมหาราชเศร้าโศกจนสวรรคต^{๖๓}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในตอนนี้จึงได้ข้อสันนิษฐานว่ การรับพุทธศาสนาถึงกว่ทำให้เกิดความศรัทธาต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่สำคัญมหาวิหารเมืองอนูราธปุระเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นหน่อเนื้อของต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ที่เก่าแก่ที่สุด ในขณะที่ต้นเดิมที่พุทธคยาได้ตายลงไปแล้ว ได้ส่งผลให้เกิดการนำกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นนี้มายังล้านนา โดยต้นที่ปลูกไว้ที่วัดมหาโพธารามเป็นกิ่งก้านของต้นที่ปลูกไว้ที่วัดป่าแดงหลวง ซึ่งพระภิกษุที่เดินทางไปยังศรีลังกาเป็นผู้อุยเชิญมาปลูก

อนึ่ง พระมหาเถระอุคตมปัญญาที่พระเจ้าตีโลกราชให้ครองวัดมหาโพธาราม^{๖๔} อาจเป็นพระเถระชาวลังกาที่พระภิกษุฝ่ายวัดป่าแดงเชิญมาเป็นอุปัชฌาย์ก็ได้ หากข้อสันนิษฐานนี้เป็นจริงย่อมเป็นการรับรองสายสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างวัดมหาโพธารามกับพุทธศาสนาจากศรีลังกา

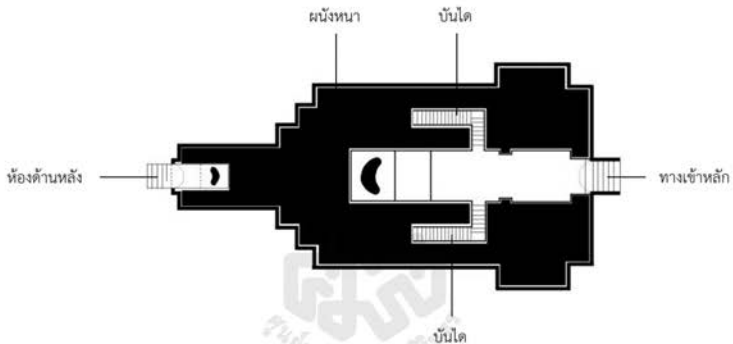
การอุยเชิญต้นพระศรีมหาโพธิ์จากศรีลังกามายังล้านนาและจ่ายแจกไปปลูกยังอารามต่างๆ นั้น เมื่อนำไปรวมกับการอุยเชิญปูชนียวัตถุอื่นจากศรีลังกา เช่น พระบรมสารีริกธาตุ หรือการที่ตำนานการสร้างพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เช่นพระพุทธสิหิงค์ระบว่สร้างจากศรีลังกา ทำให้เห็นภาพว่าผู้คนสมัยนั้นคงมองว่ปูชนียวัตถุใดก็ตามที่มาจากศรีลังกามีความศักดิ์สิทธิ์ มีความเป็นของแท้ดั้งเดิม ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในสุโขทัยด้วยดังได้วิเคราะห์ไว้แล้วในบทก่อน

^{๖๓} พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย ร้อนตารวงโห แสง มนวิฑูร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, หน้า, ๕๔๖-๖๓.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓.

๖.๒.๒ อิทธิพลศิลปกรรมศรีลังกาในวิหารมหาโพธิ์

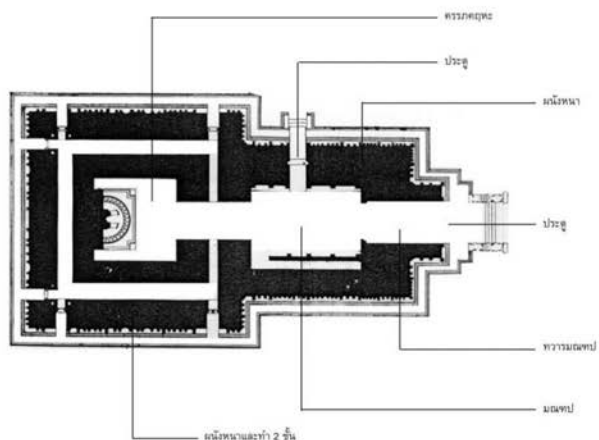
วิหารมหาโพธิ์วัดมหาโพธารามมีประเด็นความเกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกาแทรกอยู่ท่ามกลางรูปลักษณะที่สัมพันธ์กับวิหารมหาโพธิ์ที่พุทธคยา ฉัตรแก้ว สิมารักษ์ เสนอว่าการทำผนังทรงรับส่วนยอดและการทำบันไดแคบๆ ขึ้นสู่ชั้นบนของวิหารมหาโพธิ์ (แผนผังที่ ๖.๑) น่าจะสัมพันธ์กับปฏิมาระช่วงโปลงนา-ระวะของศรีลังกา เช่น วิหารลังกาดิลก วิหารอุปาราม วิหารติวงกะ^{๖๕} (แผนผังที่ ๖.๒)

แผนผังที่ ๖.๑ แผนผังวิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม เมืองเชียงใหม่

(ที่มา: ปรับปรุงจาก ฉัตรแก้ว สิมารักษ์. “ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมประดับผนังวิหารเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๙.)

^{๖๕} ฉัตรแก้ว สิมารักษ์. “ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมประดับผนังวิหารเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่”, หน้า ๔๙-๕๐.

แผนผังที่ ๖.๒ แผนผังวิหารติวังกะ เมืองโปลอนนารูวะ

(ที่มา: Silva, Roland. *Religious architecture in early and medieval Sri Lanka : a study of the thupa, bodhimanda, uposathaghara and patimaghara*. (Druk : Krips Repro Meppel, 1988.), p. 410.)

สำหรับการประดับผนังวิหารมหาโพธิ์ด้วยแนวเสาและปูนปั้นรูปเทวดานั้น (ภาพที่ ๖.๑๖-๖.๑๗) ทำให้นึกถึงการประดับผนังด้านนอกของปริมายะในศิลปะโปลอนนารูวะ^{๖๖} เช่น วิหารติวังกะ (ภาพที่ ๖.๑๘) และ วิหารลังกาติลล (ภาพที่ ๖.๑๙) แต่ต่างกันตรงที่ในศิลปะศรีลังกาจะทำภาพปราสาทด้วย

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

ภาพที่ ๖.๑๖ ผนังของวิหารมหาโพธิ์ประดับด้วยเสาและเทวดา

ภาพที่ ๖.๑๗ ผนังของวิหารมหาโพธิ์ประดับด้วย
เสาและเทวดา

ภาพที่ ๖.๑๘ เทวดาภายในปราสาทประดับผนัง
วิหารดีวังคะ ศิลปะโปลอนนารูวะ

ภาพที่ ๖.๑๙ ผนังของวิหารลังกาติลก ประดับด้วยเสา ปราสาท และ
เทวดา ศิลปะโปลอนนารูวะ

รูปเทวดาปูนปั้นที่ประดับผนังวิหารมหาโพธิ์สะท้อนฝีมือช่างอันสูงส่งของชาวล้านนาที่สรรค์สร้างประติมากรรมทั้งงดงามไม่เหมือนที่ใด แต่ท่ามกลางความงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนก็มีหลายอย่างที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์กับศิลปกรรมอื่น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวเฉพาะความสัมพันธ์กับศรีลังกาเป็นหลักเท่านั้น

จากการศึกษาของฉัตรแก้ว สิมารักษ์ ได้เผยให้เห็นข้อมูลว่าเทวดาปูนปั้นเหล่านี้เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมแหล่งต่างๆ เช่น พุกาม สุโขทัย ออยุธยา รวมทั้งศรีลังกา ความเกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกามีอยู่มาก ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การทำรัศมีเกล้าแบบกรันทมังกฎ ส่วนใหญ่ยังคงเห็นชัดเจนว่าเป็นทรงกรวยแหลมที่มีวงแหวนประดับเป็นชั้นๆ ขึ้นไป (ภาพที่ ๖.๒๐-๖.๒๑) แม้ว่ากรันทมังกฎอิทธิพลศรีลังกาจะปรากฏมาก่อนแล้วในศิลปะสุโขทัย^{๑๗} แต่การที่เทวดาบางองค์ประดับด้านหน้าด้วยแผงลวดลายประดับ (ภาพที่ ๖.๒๒) น่าจะเกี่ยวข้องกับกรันทมังกฎในศิลปะศรีลังกาในระยะใกล้เคียงกันโดยตรง เช่น คัลวิหาร (ภาพที่ ๖.๒๓) วิหารติวงกะ (ภาพที่ ๖.๒๔) เพราะการประดับแผงลวดลายประดับนี้ไม่ปรากฏในศิลปะสุโขทัย^{๑๘}

ภาพที่ ๖.๒๐ รัศมีเกล้าแบบกรันทมังกฎของเทวดาปูนปั้นประดับวิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม

ภาพที่ ๖.๒๑ รัศมีเกล้ากรันทมังกฎของเทวดาปูนปั้นประดับวิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม

^{๑๗} อ่านรายละเอียดได้ในบทที่ ๕ หัวข้อ ๕.๕ ความสัมพันธ์ทางรูปแบบระหว่างประติมากรรมสุโขทัยกับศรีลังกา

^{๑๘} ฉัตรแก้ว สิมารักษ์. “ประติมากรรมปูนปั้นรูปเทพชุมนุมประดับผนังวิหารเจ็ดยอด วัดเจ็ดยอด (มหาโพธาราม) จังหวัดเชียงใหม่”, หน้า ๗๕.

แผงลวดลาย
ตกแต่งด้านหน้า
ของวัดเกล้า
แบบกรีนทงกุฎ

ภาพที่ ๖.๒๒ วัดเกล้าแบบกรีนทงกุฎมีประดับตกแต่งลวดลายที่
ด้านหน้า ของเทวดาปูนปั้นประดับวิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม

ภาพที่ ๖.๒๓ กรีนทงกุฎมีประดับตกแต่ง
ลวดลายที่ด้านหน้า ของเทวดาจากคัลวิหาร ศิลปะ
โปลอนนารูวะ

ภาพที่ ๖.๒๔ กรีนทงกุฎมีประดับตกแต่งลวดลายที่ด้านหน้า ของเทวดาจากวิหารติวังกะ
ศิลปะโปลอนนารูวะ

ความเกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกายังคงเห็นได้จากผ้าถุงของเทวดาบางองค์ด้วย (ภาพที่ ๖.๒๕-๖.๒๖) โดยประเด็นหลักที่สะท้อนความเกี่ยวข้องกัน คือ ๑. ประดับด้วยผ้าห้อยขนาดเล็กคล้ายริบบิ้น ๒. ผ้าถุงมีลายซ้อนกันเป็นชั้นซึ่งคงแปลงมาจากลักษณะผ้ายับที่ซ้อนกัน ทั้งสองอย่างนี้น่าจะดัดแปลงมาจากประติมากรรมในศิลปะศรีลังกา โดยได้พบมาแล้วตั้งแต่สมัยอนุราชปุระและยังคงทำสืบมายังสมัยโปลนนาธุวะ เช่น เจตีย์วภูทาเค (ภาพที่ ๕.๑๖) วิหารตีวังกะ (ภาพที่ ๕.๖๓) ศัลวิหาร (ภาพที่ ๕.๖๔) วิหารลังกาติลิก (ภาพที่ ๕.๖๕ และ ๖.๒๗) ส่วนในสมัยคัมโปละมีตัวอย่างที่วิหารลังกาติลิก (ภาพที่ ๕.๑๗)

ผ้าห้อย
ขนาดเล็ก

ผ้าถุงมีลายซ้อนกันเป็นชั้น
คงแปลงมาจากลักษณะผ้ายับที่ซ้อนกัน

๖.๒๕ เทวดาปูนปั้นประดับวิหารมหาโพธิ์
วัดมหาโพธาราม สวมผ้าถุงตกแต่งด้วยผ้าห้อย
ขนาดเล็ก

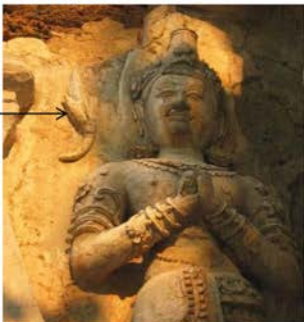
๖.๒๖ เทวดาปูนปั้นประดับวิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม
สวมผ้าถุงตกแต่งด้วยผ้าห้อยขนาดเล็ก

ภาพที่ ๖.๒๗ เทวดาปูนปั้นประดับวิหารดิวิงกะ
ศิลปะโปลนารูวะ

สำหรับลายดอกไม้วางที่แวดล้อมเทวดานั้น มีความหมายถึงดอกไม้สวรรค์ที่โปรยปรายลงมา ลวดลายส่วนใหญ่สะท้อนความสัมพันธ์กับศิลปะจีน แต่มีลายดอกจำปาที่อยู่ด้านข้างเทวดาองค์หนึ่ง (ภาพที่ ๖.๒๘) อาจจะเกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกาก็ได้^{๒๐๗} เพราะดอกจำปามีปรากฏในภาพจิตรกรรมศรีลังกาอยู่บ่อยครั้ง แต่ข้อมูลปัจจุบันพบว่านิยมในสมัยแคนตี เช่น ถ้ำทัมพูละ (ภาพที่ ๖.๒๙) หลักฐานที่เก่ากว่าหรือร่วมสมัยกับวิหารมหาโพธิ์ยังไม่พบชัดเจน อาจจะเคยมีแต่ชำรุดหรือได้รับการเปลี่ยนแปลงไปหมดแล้วก็ได้

ดอกจำปา

ภาพที่ ๖.๒๘ ลายดอกจำปาข้างรูปเทวดาประดับผนัง
วิหารมหาโพธิ์ วัดมหาโพธาราม

ภาพที่ ๖.๒๙ ลายดอกจำปาท่ามกลางภาพธิดา
พญามาร จากถ้ำทัมพูละ ศิลปะแคนตี

^{๒๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘-๙๙.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เห็นได้ว่าการสร้างวัดมหาโพธารามมีความเกี่ยวข้องกับสังกาทวีป โดยเฉพาะต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เป็นหน่อเนื้อจากต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่สำนักมหาวิหาร ภาพรวมทางศิลปกรรมของวิหารมหาโพธิ์สะท้อนความสัมพันธ์กับพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่ก็มีสิ่งที่มีสัมพันธ์กับศิลปะศรีลังกาผสมผสานอยู่ด้วยหลักฐานเหล่านี้เป็นผลมาจากมุมมองต่อศรีลังกาในฐานะดินแดนที่พุทธศาสนารุ่งเรืองนั่นเอง

๒.๓ พระพุทธสิหิงค์: ข้อเท็จจริงที่ต่างกันของตำนานและงานช่าง

พระพุทธสิหิงค์ที่วัดพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่เป็นพระพุทธรูปแบบล้านนาที่สร้างขึ้นในภาคเหนือของไทย แต่ด้วยกระแสของพุทธศาสนาลังกาวัดที่มองว่าปูชนียวัตถุที่งดงามและศักดิ์สิทธิ์มีอยู่ในสังกาทวีป จึงเป็นมูลเหตุให้เกิดการแต่งตำนานว่าพระพุทธสิหิงค์สร้างขึ้นในสังกาทวีป เกิดการจำลองแบบไปสร้างยังที่ต่างๆ ไม่เว้นกระทั่งภาคกลางและภาคใต้สมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ความแพร่หลายนี้อาจเกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาว่าสร้างขึ้นจากสังกาทวีปก็เป็นได้

พระพุทธสิหิงค์ในดินแดนไทยมีหลายองค์ ที่มีชื่อเสียงได้แก่พระพุทธสิหิงค์ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ พระพุทธสิหิงค์ที่หอพระพุทธรูปสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธสิหิงค์ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร จนเคยเกิดเป็นข้อถกเถียงว่าองค์ใดคือองค์จริง ตามตำนาน สำหรับในที่นี้จะไม่หาคำตอบดังกล่าว หากแต่จะวิเคราะห์เฉพาะพระพุทธสิหิงค์ที่เชียงใหม่ในประเด็นว่าทำในรูปแบบกับตำนานจึงมีที่มาแตกต่างกัน และประเด็นว่า

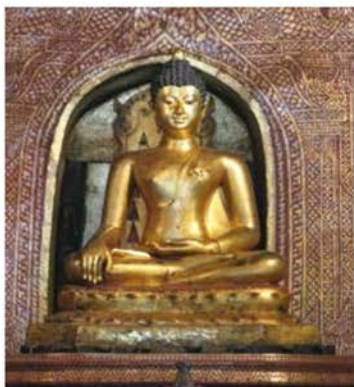
ทำไมพระพุทธสิหิงค์ตามเมืองอื่นๆ จึงมีรูปแบบที่อิงกับพระพุทธสิหิงค์ที่เชียงใหม่

๒.๓.๑ พระพุทธสิหิงค์เชียงใหม่: สาเหตุที่รูปแบบกับตำนานไม่ไปด้วยกัน

พระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ ประดิษฐานอยู่ภายในวัดพระสิงห์วรวิหาร (ภาพที่ ๒.๓๐) นักประวัติศาสตร์ศิลปะคนสำคัญในปัจจุบัน เช่น ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สันติ เล็กสุขุม ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้วิเคราะห์ว่าพุทธลักษณะของพระพุทธสิหิงค์มีรูปแบบอยู่ในกลุ่มที่นิยมเรียกกันว่าสิงห์หน้อง โดยความแพร่หลายของพระพุทธรูปสิงห์หน้องอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ มีรูปแบบที่ได้รับมาจากพระพุทธรูปศิลปะพม่าสมัยพุกาม เช่น พระพุทธรูปจากวิหารอานันท์เจดีย์ (ภาพที่ ๒.๓๑) พุทธลักษณะเช่นนี้มีต้นแบบอยู่ในพระพุทธรูปศิลปะอินเดียแบบปาละอีกทอดหนึ่ง^{๑๐}

พุทธลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปสิงห์หน้อง คือ พระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม พระหนุเป็นปม ขมวดพระเกศาใหญ่เวียนเป็นวงก้นหอย พระรัศมีรูปดอกบัวตูม ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน ทำปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร นั่งบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศิลปะพม่าสมัยพุกามอย่างยิ่ง

^{๑๐} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ: วิกฤตชัย-ล้านนา, หน้า ๒๐๕. และ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะล้านนา, หน้า ๑๙๖-๒๐๕, ๒๑๙-๒๒๕.

ภาพที่ ๖.๓๐ พระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์วรวิหาร

ภาพที่ ๖.๓๑ พระพุทธรูปศิลปะพม่าสมัยพุกาม จาก
วิหารอานันทเจดีย์

ภาพที่ ๖.๓๒ พระพุทธสิหิงค์จำลอง วัดพระเจ้าเม็งราย
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่งนิยมแพร่หลายอยู่ตามบ้านเมืองต่างๆ ในเขตแดนล้านนา บางองค์มีจารึกกำกับที่ฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นรูปพระพุทธรูปจำลอง เช่น พระพุทธรูปจากวัดพระเจ้าเม็งราย จังหวัดเชียงใหม่ (ภาพที่ ๖.๓๒) มีข้อความว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๐๑๒ และเรียกนามพระองค์นี้ด้วยภาษาบาลีว่า “สทิงคุ” และภาษาไทยว่า “สทิง”^{๓๐} ซึ่งควรเป็นคำเดียวกันกับ “สิงห์” จึงทำให้เกิดเป็นข้อสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่งที่ไม่ม่มีจารึกระบุนามก็อาจเป็นรูปจำลองของพระพุทธรูปสิงห์ด้วยก็ได้ หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่าพระพุทธรูปสิงห์หนึ่งเป็นพระพุทธรูปสิงห์(จำลอง)ทุกองค์^{๓๑}

^{๓๐} อันส์ เพนซ์. คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปเมืองเชียงใหม่. (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙), หน้า ๕๗-๕๙.

^{๓๑} ศักดิ์ชัย สายสิงห์. ศิลปะล้านนา, หน้า ๒๒๐.

แม้ว่ารูปแบบของพระพุทธรูปหิ้งค์ล้านนาจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับศิลปะศรีลังกาเลยก็ตาม แต่ตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์ที่สร้างขึ้นในล้านนากลับเล่าไว้ว่าสร้างขึ้นในลังกาทวีปเมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ โดยพระราช ๓ องค์บนเกาะนั้นให้ช่างปั้นแบบและหล่อองค์พระขึ้นตามแบบที่พญานาคที่เห็นพระพุทธรูปเจ้าได้เนรมิตขึ้น รายละเอียดปรากฏอยู่ในลึงคินิทานที่แต่งขึ้นโดยพระเถระชาวล้านนามานามว่าพระโพธิ์รังสี เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐^{๓๓} และอยู่ในส่วนหนึ่งของชินกาลมาลีปกรณ์ที่แต่งขึ้นโดยพระรัตนปัญญาเถระเมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ใจความสำคัญไม่ต่างกัน กล่าวได้ว่าเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปหิ้งค์ในชินกาลมาลีปกรณ์เป็นความย่อจากลึงคินิทาน แต่สิ่งที่แตกต่างกันและเป็นประเด็นที่น่าสนใจ คือ พระรัตนปัญญาเถระเรียกนามพระพุทธรูปนี้ว่า สีลปฏิกมา หรือพระพุทธรูปสีล (สิงหล) อันเป็นนามหนึ่งของลังกา คงตั้งใจสื่อความหมายว่าเป็นพระพุทธรูปที่สร้างจากลังกาทวีปและนำเข้ามาสู่เชียงใหม่นั่นเอง

ความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างตำนานว่าสร้างขึ้นที่ศรีลังกาเมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ กับรูปแบบทางศิลปกรรมที่บ่งว่าสร้างขึ้นในล้านนา โดยมีรูปแบบสัมพันธ์กับศิลปะพม่าสมัยยุคทองและศิลปะอินเดียแบบปาละ ความมีคำอธิบายถึงสาเหตุนี้ โดยสาเหตุหนึ่งนี้อาจเป็นไปได้คือ ความเชื่อถือศรัทธาของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาที่มีต่อพุทธศาสนาในศรีลังกาเป็นแรงผลักดันเบื้องหลัง เพราะในห้วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เป็นช่วงเวลาทีพุทธศาสนาจากศรีลังกาเข้ามายังดินแดนล้านนาได้ตั้งมั่นอย่างมั่นคง ผ่านนิกายวัคสวนดอกและนิกายวัดป่าแดง หลักฐานน่านาประการที่ได้กล่าวไปในหัวข้อก่อนๆ สะท้อนถึงมุมมองพระภิกษุและชาวล้านนาต่อศรีลังกาว่าเป็นดินแดนศูนย์กลางของพุทธศาสนา เป็นดินแดนที่มีพุทธศาสนาบริสุทธิ์ เป็นมาตรฐานวัดความถูกต้องเหมาะสม เมื่อทิศทางความเชื่อเป็นเช่นนั้นจึงเกิดการอัญเชิญปูนียัตต์จากศรีลังกาเข้ามาล้านนา เช่น พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในเจดีย์หลวง ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่นำมาปลูกยังวัดป่าแดงหลวงซึ่งได้นำหน่อมาปลูกไว้ยังวัดมหาโพธารามอีกทอดหนึ่ง รวกับว่าสิ่งใดที่มาจากลังกาทวีปคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่ต้องกังขาใดๆ อีก ด้วยทิศทางความคิดเช่นนี้อาจจะทำให้เกิดการแต่งตั้งานาให้กับพระพุทธรูปที่สร้างในล้านนาว่าถูกสร้างโดยพระราชาชาวสิงหล จากนั้นจึงได้รับการอัญเชิญไปประดิษฐานตามบ้านเมืองต่างๆ กระทั่งมาอยู่ที่เชียงใหม่ เพื่อเพิ่มความศรัทธาเชื่อถือจากพุทธศาสนิกชนสมัยนั้น

ดังนั้นพระพุทธรูปหิ้งค์จึงสะท้อนให้เห็นบทบาทของศรีลังกาในฐานะศูนย์กลางของพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อพุทธศิลป์ล้านนา แต่ไม่ใช่ผลทางด้านรูปแบบพระพุทธรูป หากเป็นผลต่อความเชื่อว่าเป็นปูนียัตต์จากศรีลังกาเป็นของศักดิ์สิทธิ์ของดีงาม แม้พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในท้องถิ่นยังต้องแต่งตั้งานาว่ามาจากศรีลังกาเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ ความน่าศรัทธา ทำให้คิดต่อไปได้ว่าการจำลองพระลึงคินิทานก็ดี ความแพร่หลายของพระพุทธรูปแบบลึงคินิทานก็ดี อาจเป็นเพราะความเชื่อว่าจะสร้างขึ้นจากศรีลังกาก็ได้

^{๓๓} การกำหนดอายุของลึงคินิทานหรือนิทานพระพุทธรูปหิ้งค์ซึ่งแต่งโดยพระโพธิ์รังสีดูได้ใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. "พระพุทธรูปหิ้งค์" ใน พระพุทธรูปหิ้งค์ "จริง" ทุกองค์ ไม่มี "ปลอม" แต่ไม่ได้มาจากลังกา. (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

๖.๓.๒ มูลเหตุการจำลองพระพุทธรูปหิ้งค์ล้านนาในสมัยอยุธยาตอนปลายและรัตนโกสินทร์

พระพุทธรูปหิ้งค์ในดินแดนไทยยังมีอีกหลายองค์ ในที่นี้จะไม่อภิปรายว่าองค์ใดเป็นองค์จริงหรือเป็นองค์ในตำนาน แต่จะวิเคราะห์ว่าทำไมพระพุทธรูปหิ้งค์จึงแพร่หลายลงมาถึงภาคกลางตอนล่างและภาคใต้

หากยกเว้นพระพุทธรูปหิ้งค์ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร ออกไปหนึ่งองค์ จะพบว่าองค์อื่นอีก ๓ องค์ที่พบในภาคกลางและภาคใต้ล้วนมีพุทธลักษณะหลักๆ เกี่ยวกับพระพุทธรูปหิ้งค์ที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่ง ได้แก่ พระพุทธรูปหิ้งค์เมืองนครศรีธรรมราช (ภาพที่ ๖.๓๓) พระพุทธรูปหิ้งค์เมืองตรัง (ภาพที่ ๖.๓๔) เคยประดิษฐานอยู่ที่วัดพระพุทธรูปหิ้งค์ (วัดหิ้งค์) ต่อมาย้ายมาประดิษฐานที่วัดหัวถนน ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว ทั้งนี้มีตำนานท้องถิ่นเล่าว่าอัญเชิญมาจากลังกาคด้วย^{๑๙๙} พระพุทธรูปหิ้งค์วัดโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร (ภาพที่ ๖.๓๕) ซึ่งมีจารึกระบุที่ฐานว่า “พุทธศักราช ๒๒๓๒... พระญาณโชดได้ถวายนาพระหิ้งค์องค์นี้ เปนทอง ๓๗ ซั่ง ขอเปนปัจจัยแก่นี้พาน”^{๑๙๙} ทุกองค์มีพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม พระหนุเป็นปม ขมวดพระเกศาใหญ่เวียนเป็นวงกันหอย พระรัศมีรูปดอกบัวตูม ครองจีวรห่มเฉียง ชายสังฆาฏีสั้นเหนือพระอังสา ทำปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ความแตกต่างระหว่างแต่ละองค์อย่างละเอียดละน้อยคงเป็นเพราะฝีมือช่างที่ต่างกัน

ภาพที่ ๖.๓๓ พระพุทธรูปหิ้งค์เมืองนครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๖.๓๔ พระพุทธรูปหิ้งค์เมืองตรัง
(ที่มา: <http://www.alittlebuddha.com>)

^{๑๙๙} <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดพระพุทธรูปหิ้งค์> เข้าถึงเมื่อ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

^{๑๙๙} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธรูปหิ้งค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร (พระนคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), คำอธิบายได้ภาพแทรกระหว่างหน้า ๓๒-๓๓.

ภาพที่ ๖.๓๕ พระพุทธสิหิงค์วัดโคกขาม จังหวัดสมุทรสาคร
(ที่มา: ดร.อำพล คมขำ)

ภาพที่ ๖.๓๖ พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรพบในพระ
อุระพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ เจ้าสามพระยา

จากการศึกษาทางด้านรูปแบบศิลปะของศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ทำให้ทราบว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้พบพระพุทธรูปแบบทำนองเดียวกันกับพระพุทธรูปสิหิงค์เหล่านี้จำนวนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปแบบสิงห์หนึ่งของล้านนาอย่างยากปฏิเสธ กลุ่มใหญ่ที่สุดคือพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัยค้นพบจากพระอุระพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพที่ ๖.๓๖) กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑^{๑๖๖} ทั้งยังสร้างแพร่หลายสืบมายังพุทธศตวรรษที่ ๒๓ พระพุทธรูปสิหิงค์ที่นครศรีธรรมราชก็อาจจะสร้างขึ้นในช่วงนี้ด้วย และจากจารึกที่ฐานพระพุทธรูปสิหิงค์จากวัดโคกขามที่ระบุศักราชการสร้างไว้ที่ พ.ศ. ๒๒๓๒ ทำให้ทราบว่ายังมีสืบมาบ้างแม้เข้าสู่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว ทั้งนี้อาจตั้งเป็นข้อสมมติฐานว่า พระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัยในสมัยอยุธยาอาจเป็นพระพุทธรูปสิหิงค์จำลอง^{๑๖๗} แม้ว่าจะไม่มีจารึกกำกับก็ตาม

นักวิชาการนิยมเรียกพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเช่นนี้ว่า หมวดคนมดัม เพราะมีวรกายอวบอ้วนและสันหัด หรือเรียกกันว่าสกุลช่างนครศรีธรรมราช เพราะพระพุทธรูปสิหิงค์ของเมืองนครศรีธรรมราชมีพุทธลักษณะเช่นนี้ อย่างไรก็ตาม ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ เสนอให้เรียกว่าพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชรแบบอยุธยา

^{๑๖๖} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย, หน้า ๔๑๙-๔๒๑.

^{๑๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๒.

ไม่ควรเรียกว่าสกุลช่างนครศรีธรรมราชเพราะได้พบในสถานที่แห่งอื่นด้วย และบางครั้งมีความเก่าแก่กว่าที่พบจากนครศรีธรรมราช^{๙๕}

ความแพร่หลายของพระพุทธรูปแบบนี้จากล้านนาสู่กรุงศรีอยุธยาสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนจากดินแดนทั้งสองที่ควรมีมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๑ เพราะเป็นช่วงที่เกิดการกวาดต้อนชาวล้านนามาสู่กรุงศรีอยุธยาครั้งใหญ่ ซึ่งในที่สุดคงส่งผลให้ชาวกรุงศรีอยุธยาเกิดความเชื่อถือศรัทธาในองค์พระพุทธรูปลิ่งคตามชาวล้านนาไปด้วย

แม้การเชื่อมโยงพระพุทธรูปกลุ่มนี้ที่อยู่อยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ กับพระพุทธรูปลิ่งคจะเป็นเพียงข้อสมมติฐาน เพราะไม่มีหลักฐานจารึกหรือเอกสารอื่นใดรองรับ แต่หลักฐานลายลักษณ์อักษรในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลายได้เผยให้เห็นว่าพระพุทธรูปลิ่งคเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาอย่างแท้จริง เช่น คำให้การขุนหลวงหาวัด คำให้การชาวกรุงเก่า

คำให้การขุนหลวงหาวัดได้ให้ข้อมูลว่าสมเด็จพระนารายณ์ยกทัพไปยังเชียงใหม่ก็เพราะต้องการพระพุทธรูปลิ่งคและพระแก่นจันทน์แดง ดังข้อความว่า

“...พระนารายณ์ทรงพระปรารภว่า แต่ได้เสวยราชสมบัติมานี้ก็นานหนักหนาแล้ว อันการเล่นสงครามกษัตริย์นี้ยังมีได้สำแดงเดชชาญชัย แต่กูรู้ความมาเป็นช้านาน ว่าโบรีข้างสารนี้เป็นคนหาญ ได้ผ่านเชียงใหม่พารา ได้ของวิเศษอย่างหนึ่ง คือพระพุทธรูปลิ่งคองค์หนึ่ง แต่เมื่อพระเจ้าเข้าสู่พระนิพพาน พระยานาคันนั้นสำแดงฤทธิ์ให้พระมหาเถรอุปกุตุ จึงเอานาเคนาโลเท่นั้นมาหล่อทำเป็นพระพุทธรูปไว้ ยังมีอยู่ในชมพูทวีปไม่มีเสมอ อันแก่นจันทน์แดงที่ทำเสาชิงตะกอน เมื่อครั้งถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้านั้น พระยาเพชรเจ้าจึงเอามาทำเป็นพระพุทธรูปไว้ก็ยังมีอยู่ อันพระพุทธรูปลิ่งคนี้เป็นพระสมาธิเพชร อันพระแก่นจันทน์แดงนี้เป็นพระนาคปรกสองตัว อยู่ในเมืองเชียงใหม่ทั้งสององค์ กูจะใคร่ไปขนข้างชิงชัยลองฤทธิ์ดู...”^{๙๖}

ส่วนคำให้การชาวกรุงเก่าให้ข้อมูลว่าสมเด็จพระนารายณ์ยกทัพไปยังเชียงใหม่เพราะพระเจ้าเชียงใหม่มีพระพุทธรูปวิเศษ ๓ องค์ หนึ่งในนั้นคือพระพุทธรูปลิ่งค ดังความว่า

“...พระนารายณ์ทรงพระดำริว่า กุมมามัง เจ้าเมืองเชียงใหม่มีราชบุตรองค์หนึ่ง ชื่อว่าโกริสสังสา ๆ เป็นคนกล้าหาญในการทำสงคราม... ประชาชนสรรเสริญว่า เป็นคนมีบุญมาก กับได้ทรงทราบว่า พระเจ้าเชียงใหม่มีพระพุทธรูปวิเศษ ๓ พระองค์... อีกพระองค์หนึ่ง

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒๔.

^{๙๖} “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๐), หน้า ๓๙๑.

ตามตำนานกล่าวว่า พระเจ้าเชียงใหม่ให้ล่อขึ้น แล้วเอาแก้วมณีมีอาณาภาพมาผิงผิงเป็นพระเนตร ภายพระนามว่า พระพุทธสิหิงค์ ด้วยอำนาจแก้วมณีเศษที่ผิงเป็นพระเนตรนั้น พระพุทธสิหิงค์จึงทำปฏิหาริย์เหาะเหินเดินอากาศได้... พระนารายณ์ได้ทรงทราบเกียรติยศของโมริสังสา และพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๓ พระองค์ดังกล่าวมานี้ ก็มีพระราชประสงค์จะใคร่ทำสงคราม และจะใคร่ได้พระพุทธปฏิมากรมาไว้สักการบูชา..."^{๕๐}

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ยกทัพไปถึงเชียงใหม่ได้โปรดให้ส่งพระราชสาส์นไปยังพระเจ้าเชียงใหม่ ว่าที่ยกทัพมาเพราะมีความศรัทธาในพระพุทธสิหิงค์ ความว่า

"...เรามีจิตศรัทธาเลื่อมใสจะใคร่เชิญพระพุทธปฏิมากรพระพุทธสิหิงค์กับพระพุทธปฏิมากรซึ่งแกะด้วยไม้จันทน์แดงทั้ง ๒ พระองค์ ขอให้พระเจ้าเชียงใหม่ส่งพระพุทธปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์นั้นออกไป..."^{๕๑}

เนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในคำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัดนั้น สะท้อนว่าชาวกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อยก็ชื่นชมชื่นครองยอมรับรู้จักพระพุทธสิหิงค์และเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญ ทั้งยังอาจเกี่ยวข้องกับการแสดงบารมีของสมเด็จพระนารายณ์ว่ามีเหนือกว่าเจ้าเมืองเชียงใหม่ด้วย เพราะตามธรรมเนียมที่เชื่อถือต่อกันมากก็คือพระพุทธศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านเมืองย่อมเป็นเครื่องแสดงบารมีของกษัตริย์เมืองนั้นๆ บ่อยครั้งจึงพบว่าผู้รุกรานที่ได้รับชัยชนะจะขนย้ายพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของผู้แพ้ไปยังบ้านเมืองของตน เพื่อทำลายขวัญและกำลังใจของผู้แพ้แล้วยังแสดงอำนาจและบารมีที่เหนือกว่าของตนด้วย^{๕๒} การที่คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด ระบุว่าสมเด็จพระนารายณ์ยกทัพไปยังเชียงใหม่เพราะต้องการพระพุทธสิหิงค์และพระพุทธรูปอื่น จึงสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ สัมพันธ์กับอำนาจและบารมีของผู้ปกครองเชียงใหม่แน่นอน

ในที่สุดพระเจ้าเชียงใหม่ไม่ยอมยกพระพุทธรูปทั้ง ๒ องค์ให้ โดยกล่าวว่า "...พระพุทธปฏิมากรทั้งสองพระองค์นี้ไซ้ ได้ด้วยบุญบารมีของเรา ๆ ก็มีจิตเลื่อมใส ทำสักการบูชาอยู่เป็นนิตย์... เรายอมถวายชีวิตแก่พระปฏิมากรทั้ง ๒ พระองค์..."^{๕๓} สมเด็จพระนารายณ์จึงยกทัพเข้าปราบและมีชัยชนะเหนือเชียงใหม่ จึงโปรดให้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์และพระแก่นจันทน์แดงลงมายังกรุงศรีอยุธยา ครอบนั้นมาพระพุทธสิหิงค์ได้

^{๕๐} "คำให้การชาวกรุงเก่า" ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๐), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๓.

^{๕๒} รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ผู้เรื่องพระพุทธรูป. พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : มิวเซียมเพรส, ๒๕๖๐), หน้า ๗๖.

^{๕๓} "คำให้การชาวกรุงเก่า" ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า ๑๒๔.

กลายเป็นพระพุทธรูปสำคัญอีกองค์หนึ่งของอยุธยา เมื่อราชทูตชาวลังกาเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ได้มีโอกาสสนมัสการพระพุทธรูปสิงห์และพระพุทธรูปอื่นๆ ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ด้วย

จากที่กล่าวมานี้สะท้อนภาพความสำคัญของพระพุทธรูปสิงห์ในครั้งอยุธยาได้เป็นอย่างดี จึงน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการจำลองพระพุทธรูปสิงห์ขึ้นหลายองค์ ทั้งนี้ควรตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมด้วยว่าตามปกติการจำลองพระพุทธรูปของชุมชนต่างๆ ควรจำลองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของตนเอง หากแต่กรณีพระพุทธรูปสิงห์ในภาคกลางและภาคใต้ที่สร้างในสมัยอยุธยาเป็นต้นมากลับเป็นการจำลองตามพระพุทธรูปสิงห์ของล้านนา ไม่ใช่พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมของบ้านเมืองตน และการที่คำให้การขุนหลวงหาวัดระบุว่า “พระพุทธรูปสิงห์นั้นเป็นพระชัชฌาธิเพชร”^{๑๔} ก็อาจสะท้อนว่าท่านชัชฌาธิเพชรเป็นเอกลักษณ์หรือภาพจำสำคัญที่ชาวอยุธยามีต่อพระพุทธรูปสิงห์ เพราะตามปกติพระพุทธรูปอยุธยาจะนิยมชัชฌาธิเพชร บางทีความนิยมอาจเป็นเพราะพระพุทธรูปสิงห์มีความพิเศษบางอย่างที่พระพุทธรูปอื่นไม่มี ซึ่งในสิงห์กินิทานที่แพร่หลายสู่กรุงศรีอยุธยาเช่นกันได้กล่าวถึงคุณสมบัติ ๒ ประการที่แตกต่างไปจากพระพุทธรูปองค์อื่น คือ ๑.สร้างจากลังกาหวิป ๒.พุทธลักษณะเช่นเดียวกันกับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะทำตามรูปที่พญานาคที่เห็นพระพุทธรูปองค์ได้เนรมิตขึ้น ทั้ง ๒ ประการนี้เป็นตำนานอันพิเศษของพระพุทธรูปสิงห์ที่แตกต่างจากพระพุทธรูปองค์อื่น อาจทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์พระพุทธรูปสิงห์มากกว่าองค์อื่นได้หรือไม่ ซึ่งถ้าหากข้อสันนิษฐานนี้เป็นไปได้ย่อมหมายความว่าความเกี่ยวข้องกับศรีลังกาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พระพุทธรูปสิงห์ศักดิ์สิทธิ์ในทัศนะของชาวกรุงศรีอยุธยา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเห็นได้ว่าการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มีผลต่อศิลปกรรมของล้านนา ทั้งที่สร้างเนื่องในนิภายวัดสวนดอกและนิภายวัดป่าแดง ด้วยมุมมองของชาวล้านนาดังพบได้จากตำนานต่างๆ ที่เห็นว่าศรีลังกาเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา เป็นบ้านเมืองที่มีปูชนียสถานและ ปูชนียวัตถุศักดิ์สิทธิ์มากมาย พระพุทธรูปที่เคยเสด็จไปเพื่อให้พุทธศาสนาดังมั่นในที่แห่งนั้น เหล่านี้ทำให้เกิดการอัญเชิญปูชนียวัตถุจากศรีลังกาสู่ล้านนา เช่น พระบรมสารีริกธาตุ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ หรือหากเป็นของที่สร้างขึ้นในล้านนาเองก็ยังคงแต่งตำนานให้เชื่อมโยงกลับไปยังศรีลังกา

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ทางศิลปกรรมระหว่างล้านนากับศรีลังกานั้นเป็นผลมาจากมุมมองว่าลังกาหวิปเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนานั้น พบว่ามีทั้งที่ล้านนารับมาโดยตรงจากศรีลังกาและรับผ่านจากบ้านเมืองอื่น มีการผสมผสานและปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นแบบแผนล้านนา แต่ไม่ว่ารูปแบบศิลปกรรมจะแตกต่างไปจากศรีลังกาอย่างไร ทว่าเนื้อหาภายในที่ซ่อนอยู่ยังคงสะท้อนถึงความคิดว่าลังกาหวิปเป็นดินแดนต้นแบบของพุทธศาสนาอันบริสุทธิ์และเป็นมารดรวัดความถูกต้องอยู่นั่นเอง

^{๑๔} “คำให้การขุนหลวงหาวัด” ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, หน้า ๓๔๑.